

Utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju

---

Đuretić, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:234485>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij pedagogije i filozofije

Anita Đuretić

**Utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u
razvoju**

Diplomski rad

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Vesna Buljubašić-Kuzmanović

Osijek, 2015.

Sadržaj:

Popis slika.....	3
1. Uvod	5
2. Socijalizacija.....	6
2.1. Osnovni elementi socijalizacije.....	7
2.1.1. Obiteljski kontekst.....	7
2.1.2. Vršnjaci.....	8
2.1.3. Školski kontekst.....	9
2.2. Prosocijalno ponašanje.....	10
2.3. Socijalna kompetenentnost.....	11
2.3.1. Socijalne vještine.....	12
2.3.2. Regulacija emocija.....	13
3. Djeca s teškoćama u razvoju.....	13
3.1. Određenje pojma djece s teškoćama u razvoju.....	13
3.2. Suvremeni pristup djeci s teškoćama u razvoju.....	14
3.3. Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju.....	15
3.3.1. Utjecaj obiteljskog konteksta na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju.....	16
3.3.2. Utjecaj vršnjaka na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju.....	16
3.3.3. Utjecaj školskog konteksta na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju.....	17
4. Terapijsko jahanje	18
4.1. Određenje pojma terapijskog jahanja.....	19
4.1.1. Podjela terapijskog jahanja.....	19
4.2. Pozitivni aspekti terapijskog jahanja.....	20
4.2.1. Fizikalni učinci.....	20
4.2.2. Psihološki učinci.....	21
4.2.3. Sociološki učinci.....	21
4.2.4. Odgojno-obrazovni učinci.....	22
5. Utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju.....	22
5.1. Utjecaj terapijskog jahanja na socijalne odnose djece s teškoćama u razvoju.....	23

5.2. Utjecaj terapijskog jahanja na razvoj socijalnih vještina djece s teškoćama u razvoju.....	24
5.3. Utjecaj terapijskog jahanja na emocionalni razvoj djece s teškoćama u razvoju.....	25
6. Metodologija.....	25
6.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja.....	26
6.2. Uzorak.....	27
6.3. Instrumenti	27
6.4. Etički aspekt kvalitativnog istraživanja.....	28
6.5. Postupak	28
7. Rezultati istraživanja	29
7.1. Slučaj 1.	29
7.1.1. Intervju s voditeljicom terapijskog jahanja.....	29
7.1.2. Intervju s roditeljem.....	32
7.1.3. Promatranje.....	36
7.1.3.1. Prvi sat terapijskog jahanja.....	36
7.1.3.2. Drugi sat terapijskog jahanja.....	38
7.1.3.3. Treći sat terapijskog jahanja.....	39
7.1.3.4. Četvrti sat terapijskog jahanja.....	41
7.1.3.5. Peti sat terapijskog jahanja.....	42
7.1.3.6. Šesti sat terapijskog jahanja.....	44
7.2. Slučaj 2.	45
7.2.1. Intervju s voditeljicom terapijskog jahanja.....	45
7.2.2. Intervju s roditeljem.....	48
7.2.3. Promatranje	51
7.2.3.1. Prvi sat terapijskog jahanja.....	51
7.2.3.2. Drugi sat terapijskog jahanja.....	53
7.2.3.3. Treći sat terapijskog jahanja.....	54
8. Rasprava o rezultatima istraživanja.....	56
9. Zaključak.....	57
10. Popis literature.....	59
11. Prilozi.....	64

Popis slika:

Slika 1. Dvorište udruge Mogu.....	36
Slika 2. Priprema konja.....	36
Slika 3. Konji u udruzi.....	51
Slika 4. Smještaj konja	51

Sažetak:

Socijalizacija je proces tijekom kojeg svaka osoba usvaja različita znanja, stavove, vještine i socijalnu osjetljivost te samim time postaje osoba uključena u društvo, društvene vrijednosne sustave kroz koje se prilagođava društvenim zahtjevima i potrebama. Najvažniji elementi socijalizacije; obitelj, vršnjaci i škola utječu na razvoj i ostvarenje socijalne kompetentnosti pojedinca. Važnost procesa socijalizacije još više dolazi do izražaja kod djece s teškoćama u razvoju. Djeca s teškoćama u razvoju su djeca s trajnim posebnim potrebama, a odnose se na urođena i stečena stanja organizma, koja prema svojoj prirodi zahtijevaju poseban stručni pristup kako bi se omogućilo izražavanje i razvoj sačuvanih sposobnosti djeteta i time što kvalitetniji daljnji odgoj i život. Kao jedna od mogućnosti promicanja kvalitete socijalizacije djece s teškoćama u razvoju se ističe terapijsko jahanje. Terapijsko jahanje se usmjerava na osjetilne aktivnosti korisnika, razvoj prosocijalnog ponašanja, verbalnu i neverbalnu komunikaciju, suradnju i kooperativnost planirajući i organizirajući različite programe. Osim teorijskog dijela u radu je prikazano istraživanje kojemu je osnovni cilj proučiti utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju. Ovim istraživanjem se želi ispitati utjecaj terapijskog jahanja na uspostavljanje i održavanje socijalnih odnosa djece s teškoćama u razvoju, na razvoj socijalnih vještina te emocionalni razvoj djece s teškoćama u razvoju kroz intervju s voditeljicama terapijskog jahanja, roditeljima ispitanika te promatranjem terapijskih susreta ispitanika. Istraživanjem je obuhvaćeno dva djeteta s teškoćama u razvoju, jedan dječak i jedna djevojčica koji su korisnici udruge Mogu za terapijsko jahanje. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem upućuju na pozitivnu ulogu terapijskog jahanja i na poboljšanje kvalitete življenja djece s teškoćama u razvoju u mnogobrojnim područjima razvoja djeteta, s posebnim naglaskom na socijalni razvoj.

Ključne riječi: socijalizacija, djeca s teškoćama u razvoju, terapijsko jahanje, socijalne vještine

1. Uvod

Budući da je tema ovog rada utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju, kroz teorijski dio rada se želi temeljito prikazati osnovne termine i spoznaje iz relevantne literature vezane uz proces socijalizacije djece s teškoćama u razvoju te terapijskog jahanja kao suvremenog oblika rehabilitacije i socijalizacije djece s teškoćama u razvoju.

Prvo poglavlje govori o procesu socijalizacije i njenoj važnosti za život svakog pojedinca, osobito djeteta u najranijim razdobljima njegova života. Uvidom u relevantnu literaturu pokazuje se da su dobro razvijene socijalne vještine važne u svakodnevnoj interakciji s okolinom te predstavljaju važan čimbenik u izgradnji strategija za postizanje kvalitetnih socijalnih odnosa. U osnovi uspješne socijalizacije postoje tri osnovna elementa koji utječu na razvoj socijalne kompetentnosti pojedinca: obiteljski kontekst, vršnjaci s kojima djeca konstituiraju svoj socijalni kontekst u kojemu grade identitet i socijalne kompetencije te školski kontekst (James i James, 2008; Valjan Vukić, 2009).

Problemi socijalizacije se najviše očituju kod djece s teškoćama u razvoju te se nadalje kroz teorijski dio rada nastoji prikazati suvremeni odnos prema djeci s teškoćama u razvoju. Odnos prema djeci s teškoćama u razvoju se znatno mijenjao od odvajanja djece od ostatka društva do provođenja istraživanja o životu djece s teškoćama u razvoju u svrhu njihova uključivanja, u početku u specijalne odgojno-obrazovne ustanove, a s vremenom i u redovne razredne odjele (Šušnjara, 2008). U navedenom poglavlju se nadalje opisuju roditelji, vršnjaci te školska zajednica kao bitni čimbenici kvalitetnog i poticajnog okruženja u razvoju djece s teškoćama (Imširagić i Hukić, 2010; Žic Ralić i Ljubas, 2013).

Budući da djeca s teškoćama u razvoju često ne polaze u školu kao njihovi vršnjaci koji nemaju poteškoća, djeca s teškoćama često vrijeme provode kod kuće i u bolnicama, odnosno prostorima za terapijske vježbe. U skladu s tim treće i četvrto poglavlje govore o terapijskom jahanju kao jednom od načina ispunjavanja slobodnog vremena djece s teškoćama u razvoju. Uvidom u relevantnu literaturu, u ovom dijelu rada se temeljito prikazuje i objašnjava termin terapijskog jahanja i svih njegovih pozitivnih učinaka. Stvaranje zajednice tijekom terapijskog jahanja daje djetetu s teškoćama u razvoju novu socijalnu okolinu, nove modele i uzore koje će oponašati, ali s kojima će dijeliti svoje emocije i prilagođavati svoje ponašanje društvenoj okolini (Zuliani i Juričić, 2012).

Empirijski dio rada prikazuje istraživanje provedeno u udruzi *Mogu* za terapijsko jahanje. Istraživanje je provedeno na dvoje ispitanika, dječaku i djevojčici oboljelima od cerebralne paralize. Provedeno istraživanje obuhvaća postupke intervjuiranja voditeljica terapijskog jahanja i roditelja djece ispitanika te dvomjesečno promatranje djece na satima terapijskog jahanja.

2. Socijalizacija

Čovjek je prije svega socijalno biće što znači da su njegovo ponašanje i njegova intrinzična priroda u ovisnosti o socijalnim odnosima s drugim ljudima (1985, Reber, prema Kranželić i Bašić, 2008). Dijete od početka svog života živi u zajednici ili manjim skupinama ljudi unutar kojih se potiče socijalizacija djeteta i razvoj svih njegovih potencijala. Tijekom socijalizacije dijete usvaja različita znanja, stavove, vještine i socijalnu osjetljivost te samim time postaje osoba uključena u društvo, društvene vrijednosne sustave i norme kroz koje se prilagođava društvenim zahtjevima i potrebama (Kranželić i Bašić, 2008).

Uspješna socijalizacija pretpostavlja sposobnost socijalnog razumijevanja, odnosno predviđanje tuđih reakcija i razumijevanje tuđih osjećaja. Socijalno kompetentna mala djeca se upuštaju u zadovoljavajuće interakcije i aktivnosti s odraslim osobama i vršnjacima te kroz takve interakcije poboljšavaju vlastitu socijalnu kompetenciju (1983, Gottman, prema Katz i McClellan, 1997). Način na koji dijete stupa u interakciju i uspostavlja socijalne odnose se prvenstveno usvaja unutar obitelji i kao takav utječe na razinu socijalne prilagodbe i prihvaćenosti u društvu (Valjan Vukić, 2009). Dobro razvijene socijalne vještine od velike su važnosti za djelotvorno funkcioniranje u životu jer utječu na uspješnost i postignuća, na ponašanje te socijalne odnose (Buljubašić Kuzmanović i Botić, 2012). Waters i Sroufe (1983, prema Katz i McClellan, 1997) određuju kompetenciju kao sposobnost stvaranja i usklađivanja s društvenom okolinom u kojoj se razvijamo i živimo. Samim time jasno je da je kompetentan pojedinac osoba koja može iskoristiti poticaje iz svog okruženja te na takav način postići dobre razvojne rezultate koju mu omogućuju kompetentno sudjelovanje u grupama, zajednicama i općenito društvu kojemu taj pojedinac pripada. Socijalizacija se u najširem smislu definira kao proces koji ljudima omogućuje razvoj vlastitih stavova i izgradnju vlastitih vrijednosnih sustava, ali i prilagodbu vrijednostima određene kulture. Tijekom razvoja djeca šire mogućnosti svog društvenog ponašanja na temelju vlastitih unutrašnjih standarda i u skladu sa slikom o sebi (Katz i McClellan, 1997).

2.1. Osnovni elementi socijalizacije

Dobro razvijene socijalne vještine važne su u svakodnevnoj komunikaciji s okolinom i kao takve predstavljaju prednost u pronalaženju strategija za postizanje kvalitetnih veza s njom. U osnovi uspješne socijalne komunikacije postoji pet vještina: sposobnost empatije odnosno uživljavanja u emocionalna stanja drugih ljudi, sposobnost davanja povratnih informacija sugovorniku i primanje povratnih informacija od sugovornika, sposobnost osjećanja odgovornosti za vlastite osjećaje i misli, sposobnost samootkrivanja i sposobnost prilagođavanja ponašanja novonastalim situacijama (1993, Wiemann, prema Buljubašić Kuzmanović i Botić, 2012). Empatija, podrška i prijateljstvo, socijalna osjetljivost, fleksibilnost u ponašanju i interaktivna vještina su komponente socijalne kompetentnosti (2006, Klarin, prema Buljubašić Kuzmanović i Botić, 2012).

2.1.1. Obiteljski kontekst

Obitelj je mjesto u kojemu dijete stječe svoja iskustva, znanja, vještine i navike te vrijednosne sustave. Zahvaljujući izgradnji privrženih obiteljskih odnosa dijete stvara sliku o sebi, ali i o drugim ljudima. Miliša i Zloković (2008, prema Đuranović, 2013, 35) ističu da se iz „obitelji prenose stavovi prema uspjehu, kompeticiji, rješavanju problema, stavovi prema sebi, modeliraju se odnosi prema drugim ljudima, kao i što se usvajaju različite vrline: poštenje, radinost, kooperacija i druge vrline, ovisno o tome koja je vrsta ponašanja roditelju važna. Iznad svega, što god naučila u obitelji, djeca najsnažnije uče osjećaje svojih roditelja prema sebi i životu općenito”. Obitelj predstavlja kompleks međuljudskih odnosa koji pomažu djetetu u razvoju samopoštovanja, samopouzdanja, osjećaja postignuća, emocionalne zrelosti i slično (2002, Pregrad, prema Klarin, 2006).

Uloga roditelja u životu djeteta je presudna te ima poseban utjecaj na socijalni razvoj djeteta, razvoj emocionalne sigurnosti, socijalne kompetentnosti, socijalne osjetljivosti te intelektualnog razvoja djeteta (2002, Rosić i Zloković, prema Valjan Vukić, 2009). Zbog toga je vrlo važna roditeljska uključenost unutar obitelji, stvaranje pozitivne i kvalitetne komunikacije s djetetom te poticajnog obiteljskog okruženja (Valjan Vukić, 2009). Roditeljstvo je već davno prepoznato kao izuzetno važna komponenta u razvoju sposobnosti prilagođavanja različitim aspektima razvoja, ponašanja djeteta, moralnom razvoju te osobinama ličnosti djeteta (Wagner Jakab, 2008; Klarin, 2006). Dijete tijekom svog najranijeg razvoja kontinuirano traži smjernice za razvoj vještina nužnih u rješavanju sukoba te uspostavljanju odnosa. Sve te roditeljske uloge i usmjerenje

djeteta tijekom njegova razvoja se naziva odgojem (Klarin,2006). Roditeljski odgojni stil ima bitnu ulogu u procesu stjecanja djetetovih socijalnih vještina. Jedan od najkorisnijih pristupa proučavanju odnosa između roditelja i djece je model roditeljskih stilova odgoja koji se odnose na dvije ključne dimenzije roditeljstva. Prva dimenzija se odnosi na emocionalnu toplinu i roditeljsko razumijevanje, to jest na količinu roditeljske podrške, ohrabrivanja i razumijevanja te ljubavi prema djetetu. Druga dimenzija se odnosi na roditeljski nadzor i roditeljske zahtjeve, odnosno na mjeru u kojoj roditelji očekuju od djeteta zrelo i odgovorno ponašanje što nastoje ostvariti kroz nadzor i kontrolu djeteta. Kombinacija navedenih dimenzija proizvodi četiri odgojna stila: autoritativni, autoritarni, popustljivi i ravnodušni roditeljski stil (1971, Baumrind, prema Širić, Sakoman i Brajša-Žganec, 2002; Klarin, 2006). Rohnerov model roditeljstva nudi drugu klasifikaciju odgojnog stila te autor ovog modela nudi postojanje samo jedne dimenzije, a to je roditeljska toplina. Ta dimenzija se nadalje dijeli na dvije poddimenzije: roditeljsko odbijanje i prihvaćanje. Pozitivan emocionalan odnos s roditeljima, osobito majkom potiče mehanizme pozitivnog socijalnog funkcioniranja i jačanje dječjeg emocionalnog i socijalnog razvoja (Klarin, 2006).

Obitelj je kompleksan sustav u kojem se isprepliću različite veze te zakonitosti. Obitelj je zajednica u kojoj se pojedinac ističe kao njen rezultat, ali i kao osoba koja je ujedno odgovorna za održavanje obitelji. Tu se ističe i utjecaj pojedinca na obitelj u cjelini te je taj utjecaj doživotan budući da svi članovi obitelji međusobno prenose vrijednosti, razvijaju obiteljske odnose i komunikacijske vještine s vanjskim svijetom, odnosno kontekstom izvan obitelji same (Wagner Jakab, 2008).

2.1.2. Vršnjaci

Prijateljstvo s drugim ljudima, imati ljude koji će nam pružati podršku te s kojima ćemo dijeliti iskustva izvan obiteljskog konteksta nas definira kao ljudska bića. Uspostavljanje odnosa s vršnjacima utječe na cjelokupan psihički te socijalni razvoj djece s teškoćama i bez teškoća u razvoju. Prijateljstvo prožima brojne životne situacije i iskustva te se ono pojavljuje tijekom cijelog životnog vijeka osobe i mijenja oblik s obzirom na različite socijalne, emocionalne i kognitivne karakteristike pojedinaca (2000, Heiman, prema Žic Ralić i Ljubas, 2013). Vršnjaci igraju važnu ulogu u socijalnom razvoju djece. Pozitivni odnosi s vršnjacima, prihvaćenost u vršnjačkim skupinama te kvalitetno održavanje odnosa osigurava kontekst za razvoj i napredak

velikog broja socijalnih i intelektualnih mogućnosti i poticaja, izazova i učenja (Katz i McClellan, 1997).

Vršnjačke skupine kao skupine jednakih u smislu socijalnog statusa ili dobi podrazumijevaju skupine unutar kojih djeca razvijaju vlastitu kulturu sa svim njenim bitnim karakteristikama. Djeca sa svojim vršnjacima konstruiraju vlastiti socijalni svijet koji se razlikuje od socijalne i kulturne prakse odraslih. Vršnjačke skupine tako djeci pružaju socijalni kontekst u kojem djeca mogu pokazivati ili potvrđivati određene socijalne kompetencije (James i James, 2008). Djeca već u najranijem djetinjstvu razvijaju društvene identitete kroz igrovne aktivnosti određujući u pregovorima tko je u igri, a tko je izvan igre. Djeca, osobito adolescenti, u vršnjačkim skupinama pronalaze sami sebe te uspostavljaju kontrolu nad svojim životom i tu samostalnost dijele s pripadnicima skupine. Djeca unutar vršnjačkih skupina izgrađuju svoj identitet i uče se samostalnosti, a na temelju vršnjačkih reakcija korigiraju i svoje ponašanje te fizički izgled kako se ne bi razlikovali od ostalih vršnjaka. Vršnjačke skupine predstavljaju modele za učenje uloga te određuju standarde ponašanja u skladu s tim ulogama (Đuranović, 2013). Djeca često prihvaćaju identitet skupine kojoj pripadaju kao svoj vlastiti, a to se najčešće događa zbog nedovoljno razvijene socijalne kompetencije pojedinca te njegove nemogućnosti da se samoostvari (Markić, 2010). Djeca mogu imati određene teškoće u odnosima s vršnjacima te su ti problemi ponekad kratkotrajni i predstavljaju važno iskustvo. Uspješno rješavanje sukoba s vršnjacima pomaže u razvijanju vještina reguliranja emocija i socijalne osjetljivosti (2004, Bierman, prema Cakić i Velki, 2014; Đuranović, 2013).

2.1.3. Školski kontekst

Dijete svoje potrebe ne zadovoljava samo kroz odnos sa samim sobom već i kroz odnos sa socijalnom okolinom. Budući da se u školskom kontekstu često traži ostvarenje kooperativnosti, suradnje i prilagođavanja, od velike je važnosti razvoj socijalnih vještina poput komunikativnosti, recipročnosti, suradnje, prilagođavanja i empatije (1991, Thomas i Nisbet, prema Buljubašić Kuzmanović, 2009). Suradnički odnosi u školi, osobito suvremenoj školi, se očituju kroz fleksibilnost pristupa odabiru i realizaciji nastavnih sadržaja. Učenje u takvom okruženju je često veliki izazov učenicima, ali im ujedno pruža i niz mogućnosti za učenje i stjecanje vještina (Valjan Vukić, 2009).

Školska klima ima snažan utjecaj na ponašanje učenika te je zbog toga bitno razlikovanje tri međusobno povezana socijalizacijska elementa školske klime: obrazaca očekivanja, interakcijske te relacijske klime (2000, Holtappels i Meier, prema Puzić, Baranović i Doolan, 2011). Obrasci očekivanja u školi često učenicima pružaju različite mogućnosti usvajanja poželjnih normi i vrijednosti, ali u istoj mjeri mogu uključivati i različita stroga pravila, pritisak za postignuća te različita pozitivna, ali i negativna nastavna iskustva. Interakcijska klima većinom ima veliki utjecaj na sudjelovanje učenika u životu škole kroz zajedničko odlučivanje, grupni rad, rasprave, ali i hijerarhijsku podijeljenost te autoritativnost (2000, Holtappels i Meier, prema Puzić, Baranović i Doolan, 2011). Učenička svakodnevnica je često obilježena i neprimjerenim ponašanjem, lošim međuljudskim odnosima u školi ili obitelji te u takvim situacijama ključnu ulogu ima kompetentan učitelj ili nastavnik koji će moći prije svega prepoznati navedene situacije, potencijalne rizike te ostvariti kvalitetnu suradnju s roditeljima učenika i uz pomoć stručnjaka identificirati te ukloniti ili ublažiti postojeći problem (Valjan Vukić, 2009). Zbog toga učitelj treba kontinuirano poticati učenike na suradnju i nenasilno rješavanje sukoba, poštivanje jedinstvenosti i razlika, uspostavljanje pozitivnih međuljudskih odnosa i modela socijalnog ponašanja (Markuš, 2010). Kvalitetan odnos s učenicima ima snažan utjecaj na socijalizaciju učenika te odnos učenika i nastavnika pruža značajan doprinos razvoju društvene kompetentnosti i psihološke uravnoteženosti učenika (Šimić Šašić, 2011).

2.2. Prosocijalno ponašanje

Prosocijalno ponašanje se odnosi na ponašanje kojemu je primarni cilj pružanje pomoći drugome ili činjenje određene koristi drugim ljudima te se ono najčešće smatra suprotnim agresivnom ponašanju (Brebrić, 2008). „Pozitivan interakcijski stil obilježava ponašanje koje nazivamo prosocijalnim, a to je dijeljenje s drugima, slušanje, pokazivanje zanimanja za tuđe potrebe i osjećaje, kontroliranje emocija. Negativan interakcijski stil obilježava poteškoće u interakciji s okolinom, manjak tolerancije, agresivno i neasertivno ponašanje.“ (Buljubašić Kuzmanović i Botić, 2012, 52).

Čimbenici koji utječu na određenje prosocijalnog ponašanja su biološki čimbenici, utjecaj kulture i iskustva socijalizacije, kognitivni procesi, emocionalna reagiranja te društvenost. Prosocijalno ponašanje se pozitivno vrednuje u nekom društvu te se naglašava dobrovoljnost ponašanja usmjerenog prema ostvarenju dobrobiti neke osobe. Često se uz prosocijalno ponašanje veže pojam altruizma i empatije. Altruizam se odnosi na namjeru koja se povezuje s

brigom za druge ljude bez ikakvog očekivanja ostvarenja određene nagrade za takvo ponašanje. Empatija se ističe kao sposobnost razumijevanja povezana sa sviješću o vlastitim emocijama i njihovim mogućim posljedicama. Uloga povezanosti regulacije emocija i empatije je posebno istaknuta za razvoj kompetentnog ponašanja u društvu (1981, Eisenberg i Mussen, prema Brajša-Žganec i Slunjski, 2007). Kako bi se postigao kvalitetan razvoj prosocijalnog ponašanja potreban je povoljan odnos s djetetom koji podrazumijeva otkrivanje i razvoj kvalitetnog načina komunikacije kako bi se što lakše uklonile napetosti i nepovjerenje (Kuhar, 2010). Važno je učiti djecu da svoje ponašanje trebaju prilagoditi kontekstu u kojemu se nalaze i osobama s kojima su u socijalnim odnosima. Potrebno je prepoznavati postojeće stereotipe i predrasude, negativne oblike ponašanja i negativan pristup osobama te u skladu s tim stvarati potrebne uvjete za pozitivan razvoj djeteta i njegova prosocijalnog ponašanja (Peko i Munjiza, 2007).

2.3. Socijalna kompetentnost

Kako bi se pojedinac mogao prilagoditi društvenoj zajednici unutar koje se razvija mora usvojiti i razviti veliki broj različitih kompetencija koje će mu to i omogućiti. Socijalna kompetentnost se definira kao sposobnost izvršavanja određenog zadatka ili ostvarenje određenih ciljeva. S aspekta socijalizacije djeteta pri socijalnoj kompetentnosti se najčešće misli na učinkovitost u odnosima s vršnjacima i odraslim osobama (Kranželić i Bašić, 2008). Iako se socijalna kompetentnost poistovjećuje sa socijalnim vještinama među njima postoji određena razlika. Socijalne vještine obuhvaćaju specifična ponašanja poput nenasilnog rješavanja sukoba, pozitivne komunikacije te tolerantnosti, dok se socijalna kompetencija odnosi na način na koji pojedinac koristi stečene socijalne vještine. Socijalna kompetentnost podrazumijeva socijalnu spretnost, prilagođeno ponašanje i socijalnu prihvaćenost, pri čemu su ti elementi često međusobno isprepleteni i ovisni jedan o drugome pa ih je teško strogo razlikovati (Markuš, 2010).

Tijekom socijalnog razvoja djeteta razlikuju se dva bitna aspekta socijalne kompetencije: vršnjački status ili popularnost i prijateljstvo. Prijateljstvo se razlikuje od vršnjačkog socijalnog statusa po smjeru i specifičnosti. Popularnost je jednosmjerna te se odnosi na razinu u kojoj vršnjačka skupina prihvaća neko dijete, a prijateljstvo je dijadski odnos koji pretpostavlja uzajamni odabir dvoje specifične djece. Sposobnost razvijanja prijateljstva i održavanje istih ovisi uvelike o stečenosti socijalnih znanja i razumijevanja te interakcijskih vještina (Katz i McClellan, 1997). „Kako bi se uspješno svladalo umjeće uspostavljanja i održavanja socijalnih

odnosa, dijete mora znati odgoditi ispunjenje svojih potreba i želja, shvatiti da je u socijalnom kontekstu normalno čekati na svoj red te da se u tom kontekstu treba prilagoditi potrebama drugih i ponašati se primjereno tome“ (Katz i McClellan, 1997, 17).

2.3.1. Socijalne vještine

Socijalne vještine se većinom definiraju kao sposobnosti prilagodbe i pozitivnog ponašanja koje omogućuju pojedincima da se uspješno prilagode zahtjevima i izazovima koji se pred njih postavljaju. One obuhvaćaju donošenje životnih odluka i rješavanje sukoba i problema, kreativno i kritičko mišljenje, međuljudske odnose, svijest o sebi te kontrolu emocija. Socijalne vještine su uvježbane sposobnosti te se one uče već od najranijeg djetinjstva u obiteljskom kontekstu uz pomoć i podršku roditelja, a kasnije se usavršavaju i dodatno razvijaju u različitim kontekstima izvan obitelji kroz interakciju s ostalim socijalnim grupama (1994, Ajduković i Pećnik, prema Buljubašić Kuzmanović i Botić, 2012; Žižak, 2003).

Gresham (1997, prema Buljubašić Kuzmanović i Botić, 2012) govori o tri tipa definicije socijalnih vještina. U prvu skupinu pripadaju definicije koje se koriste indikatorima prihvaćenosti od vršnjaka i one ističu da su socijalno vješta djeca ona koja su prihvaćena od vršnjaka, koja su popularna u školi i društvenoj zajednici. U drugu skupinu definicija pripadaju bihevioralne definicije koje određuju socijalne vještine kao situacijski specifična ponašanja koja povećavaju mogućnost nagrađivanja te samim time smanjuju vjerojatnost kažnjavanja određenog socijalnog ponašanja. I na kraju, treća skupina definicija se fokusira na kompetencije. Prema trećoj skupini socijalne vještine su socijalna ponašanja kao dobri indikatori socijalne kompetentnosti (Buljubašić Kuzmanović i Botić, 2012). Djeci je potrebno nekoliko vrsta socijalnih vještina i znanja kako bi uspjeli stvoriti i održavati socijalne odnose (Katz i McClellan, 1997). Dobro razvijene socijalne vještine važne su u svakodnevnoj komunikaciji s okolinom i kao takve predstavljaju prednost u pronalaženju strategija za postizanje kvalitetnih veza s njom. Zahvaljujući dobro razvijenim i korištenim socijalnim vještinama jača i osjećaj kontrole nad samim sobom i vlastitom okolinom te samim time socijalne vještine postaju snažan oslonac za učinkovito socijalno funkcioniranje (1985, Tedeschi i Norman, prema Burušić i Tadić, 2006).

2.3.2. Regulacija emocija

Emocije su osnovni pokretač raspoloženja svake osobe, njenih odnosa s drugim ljudima i društvenom zajednicom te uz pomoć prepoznavanja i razumijevanja emocionalnih stanja drugih osoba, pojedinac razvija obrasce ponašanja koji mu pomažu u prilagodbi i reagiranju na izražavanje emocija drugih ljudi (2000, Oatley i Jenkins, prema Brajša-Žganec i Slunjski, 2007). Djeca se već tijekom ranog djetinjstva razlikuju po načinu doživljavanja određenih emocija te načinu reagiranja na određene emocije. Način na koji dijete reagira ovisi o njegovu doživljaju određene situacije, nasljeđenim karakteristikama temperamenta te postupcima osoba koje djeci predstavljaju modele ponašanja.

Prema Brebriću (2008) emocionalna inteligencija obuhvaća emocije i inteligenciju te mišljenje čini inteligentnim. To je sposobnost praćenja svojih i tuđih osjećaja te izvođenje ponašanja u skladu s informacijama i osjećajima drugih osoba. Uključuje procjenu i izražavanje emocija kod sebe i drugih, regulaciju emocija te upotrebu emocija u adaptivne svrhe (Takšić, Mohorić i Munjas, 2006). Emocionalna inteligencija ima veliku važnost za pojedinca u smislu prilagodbe i funkcioniranja u razdobljima intenzivnog razvoja poput adolescencije gdje je primarni zadatak naučiti regulirati i upravljati emocijama bez pomoći odraslih osoba (Grgić, Babić Čikeš i Ručević, 2014). Regulaciju emocija Cole, Michel i Teti (1994, prema Katz i McClellan, 1997) definiraju kao sposobnost reagiranja na zahtjeve situacije s rasponom emocija i na način koji je socijalno prihvatljiv te dovoljno fleksibilan da bi ostavio prostora i za spontane reakcije, ali i za sposobnost odgode spontanijih reakcija prema potrebi. Emocije čine temelj motivacije, potiču na rješavanje problema i sudjelovanje u širokom rasponu aktivnosti i situacija te na takav način doprinose opstanku pojedinca (Katz i McClellan, 1997).

3. Djeca s teškoćama u razvoju

3.1. Određenje pojma djece s teškoćama u razvoju

Djeca s teškoćama u razvoju su djeca s trajnijim posebnim potrebama, a odnose se na urođena i stečena stanja organizma koja prema svojoj prirodi zahtijevaju poseban stručni pristup kako bi se omogućilo izražavanje i razvoj sposobnosti djeteta, a time i što kvalitetniji daljnji odgoj i život (Mikas i Roudi, 2012, 207). „Teškoće u razvoju se odnose na odstupanja u razvoju koja su nastala kao posljedica djelovanja somatopsihičkih oštećenja, prije svega lična i socijalna organizacija izazvana postojećim oštećenjem ili i životnim prilikama u kojima dijete živi, odgaja

se i obrazuje te stavovima samog djeteta i njegove okoline prema prisutnome oštećenju.“ (Sekulić-Majurec, 1988, 13).

Teškoće u razvoju označavaju razna prirodna i stečena oštećenja različite vrste i stupnja kao što su oštećenja sluha, vida, govorne komunikacije, invaliditet, mentalnu retardaciju, različita oštećenja mozga koja se manifestiraju u otežanoj sposobnosti kretanja, oštećenju mišića i živaca (cerebralna paraliza) ili pak u komunikaciji i nesposobnosti svladavanja društvenih vještina (autizam). Djeca s teškoćama u razvoju su: djeca oštećenoga vida, djeca oštećenoga sluha, djeca s poremećajima govorno-glasovne komunikacije, djeca s promjenama u ličnosti, djeca s poremećajima u ponašanju, djeca s motoričkim oštećenjima, djeca sa smanjenim intelektualnim sposobnostima, djeca s autizmom, djeca s višestrukim teškoćama u razvoju, zdravstvene teškoće i neurološka oštećenja. Djeca s teškoćama u razvoju su osobe s posebnim potrebama koje zahtijevaju poseban tretman i potpunu prisutnost i suradnju roditelja te odgajatelja. Prvenstveno je važno ostvariti potrebnu kvalitetu funkcioniranja i prilagodbe djece s teškoćama u razvoju svakodnevnim situacijama, a to se odnosi na zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, odgoj, obrazovanje, zdravstvenu skrb te uključivanje osobe u širu društvenu zajednicu (Mikas i Roudi, 2012).

3.2. Suvremeni pristup djeci s teškoćama u razvoju

Odnos prema djeci s posebnim potrebama mijenjao se kroz povijest u skladu s promjenom uvjeta života te političkih, socijalnih, kulturnih i ekonomskih obilježja društva. Očitovala se nehumanost u pristupu djeci s teškoćama u razvoju. Djeca i odrasli s teškoćama u razvoju su bili izolirani od oblika zajedničkog obrazovanja s drugom djecom što je samo dodatno pridonijelo homogenizaciji obrazovanja (Sekulić-Majurec, 1988; Šušnjara, 2008). Otvaranjem specijalnih škola i uključivanjem pedagoga humanista u obrazovanje osoba s teškoćama u razvoju jačala je potreba za razumijevanjem djece i odraslih s teškoćama u razvoju te ih se nastoji školovati u redovnim školama kako bi ih se time osposobilo za kasniji suživot. Njihova integracija u redovni odgoj i obrazovanje je bitan element njihove potpune socijalizacije jer ih se time priprema na zajednički život s osobama bez teškoća. Krajem šezdesetih godina 20. stoljeća se počinju provoditi istraživanja o životu i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju te se preispituje etička opravdanost odvajanja djece s teškoćama u razvoju od ostatka društva osobito što se tiče aspekta odgoja i obrazovanja (1986, Dokecki i Zaner, prema Sekulić-Majurec, 1997).

Tako se problematizacijom izdvajanja djece s teškoćama u razvoju u specijalne odgojno-obrazovne ustanove razvijala ideja integracije. Osnovni cilj integracije je prevladavanje marginalizacije djece s teškoćama u razvoju i stvaranje jednakih šansi za razvoj svih njihovih potencijala bez obzira na razlike među djecom. Integracija pretpostavlja ukidanje svih vrsta segregacije djece s teškoćama u razvoju, osobito u okviru odgoja i obrazovanja. Uz integraciju, danas se sve više potiče i proces inkluzije djece s teškoćama u razvoju koji se ne odnosi poput integracije pretežito na smještaj djece s teškoćama u razvoju u prostore koje dijele sa zdravom djecom već i na sam proces prilagodbe djece jednih na druge, stjecanje potrebnih socijalnih vještina i kompetencija te razvoj prihvaćenosti i razumijevanja u odnosima djece s teškoćama u razvoju i zdrave djece te odraslih osoba (Karamatić Brčić, 2012; Sekulić-Majurec, 1988).

3.3. Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju

Socijalizacija je složeni proces učenja kojim kroz interakciju sa svojom društvenom okolinom usvajamo različita znanja, stavove, vrijednosti i ponašanja koji su nam potrebni za sudjelovanje u društvenom životu i preuzimanje društvenih uloga. Dijete kroz međudjelovanje sa svojom društvenom okolinom usvaja društvene vrijednosti, norme i zahtjeve. Socijalni odnosi snažno utječu na cjelokupan razvoj, kognitivni i emocionalni razvoj te na razvoj samopercepcije (Zuliani i Juričić, 2012).

Važnost procesa socijalizacije još više dolazi do izražaja kod djece s teškoćama u razvoju budući da oni često uče kroz konkretne primjere i osobno iskustvo. Najvažniji elementi za njihov pravilan socijalni razvoj su socijalni kontakti s drugim osobama te socijalna interakcija. Djeca s teškoćama u razvoju su ovisna o mišljenju odraslih osoba koji ih podučavaju pravilnim socijalnim oblicima ponašanja. Djeca tako razvijaju povjerenje i poštovanje prema osobama koje su im važne u životu te se kroz privržene odnose s roditeljima i vršnjacima osjećaju prihvaćenima. Djeca s teškoćama u razvoju često imaju određena ograničenja u smislu komunikativnih sposobnosti i pokretljivosti te imaju stalnu potrebu za pomoći odraslih osoba. Budući da često imaju poteškoće u procesuiranju socijalnih informacija, regulaciji emocija te uspostavljanju socijalnih odnosa i održavanju prijateljstava, nerazumijevanje teškoća i njihovih posljedica utječe na svakodnevno funkcioniranje djeteta s teškoćama u razvoju te ga često obeshrabruje na izvođenje aktivnosti s drugom djecom (Zuliani i Juričić, 2012). Važno je poticanje socijalnog razvoja svakog pojedinog djeteta s teškoćama u razvoju, njegovih socijalnih kompetencija i vještina. Socijalna kompetencija kao skup ponašanja i spoznaja koje se

reflektiraju kroz kvalitetnu i uspješnu socijalnu interakciju je iznimno važan aspekt kratkoročnog i dugoročnog procesa prilagođavanja u psihosocijalnoj, odgojno-obrazovnoj i profesionalnoj sferi (Mikas i Roudi, 2012; Žic Ralić i Ljubas, 2013).

3.3.1. Utjecaj obiteljskog konteksta na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju

Obitelj je zajednica koja obuhvaća čitav niz procesa što se sastoji od zadataka, uloga, pravila, komunikacija i međuljudskih odnosa koje odrasli ostvaruju u kontaktu sa svojim djetetom (Klarin, 2006). Obiteljski kontekst po svojoj prirodi predstavlja neophodnu okolinu za svako dijete, a posebno za dijete s teškoćama u razvoju (Hošek, Lučić i Radaković, 1991). Roditelji djece s teškoćama u razvoju se često susreću s teretom osobnog izazova i odgovornosti u odgoju svog djeteta te vlastitim emocionalnim opterećenjem, najčešće frustracijom, iscrpljenošću, depresijom, osjećajem krivnje i trajnom zabrinutošću za budućnost djeteta (Bartolac, 2013). Roditelji često reagiraju na postavljenu dijagnozu djeteta poricanjem i postavljanjem visokih očekivanja koje dijete s obzirom na svoje poteškoće ne može ostvariti. Roditeljima često nedostaje podrška u odgoju djeteta s teškoćama u razvoju i uklanjanju prepreka koje se javljaju u njihovom školovanju te je zbog toga bitno da se obiteljima djece s teškoćama u razvoju pruža podrška od strane obrazovnog sustava (Igrić, Cvitković i Wagner Jakab, 2009).

Budući da djeca s teškoćama imaju značajno niže adaptivno ponašanje u područjima komunikacije, neovisnosti, brige o sebi te socijalnih vještina potrebna im je konstantna podrška roditelja te usmjeravanje prema razvoju navedenih sposobnosti (1987, Leigh, prema Igrić, Cvitković, Wagner Jakab, 2009). Važno je da roditelji sudjeluju u svim aspektima djetetova života, da pozitivno utječu na razvoj djetetove slike o sebi jer o pozitivnoj slici o sebi ovisi i djetetovo ponašanje kako u obiteljskom okruženju tako i izvan obitelji. Odgoj je veoma važna komponenta u formiranju djeteta s teškoćama u razvoju jer ono zahtjeva potpuni angažman roditelja (Imširagić i Hukić, 2010; Wagner Jakab, 2008).

3.3.2. Utjecaj vršnjaka na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju

Strategije poticanja socijalne interakcije i usvajanja socijalnih vještina uključuju aktivnosti koje koriste djeci u razredu, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. Potrebno je uspostaviti pozitivnu klimu u razredu kako bi se djecu s teškoćama u razvoju potaknulo na socijalnu interakciju. Od velikog značenja je razvoj međusobne prihvaćenosti i razumijevanja među

djecom, povezanosti i osjećaja vlastite vrijednosti te pripadnosti. Važnost prijateljstva s vršnjacima te utjecaj socijalne interakcije s vršnjacima vrlo su važni za razvoj osjećaja prihvaćenosti i cjelokupan psihosocijalni razvoj (2008, Bauminger i sur., prema Žic Ralić i Ljubas, 2013).

Uključivanje djeteta s teškoćama u razvoju u redovne škole predstavljaju stresnu situaciju kojoj se svi moraju prilagoditi. Zbog toga je djecu potrebno pripremiti na dolazak djeteta s teškoćama u razvoju i upoznati ih pobliže s prirodom tih teškoća. Veliku ulogu u tome imaju učitelji koji svojim pozitivnim stavovima, informiranjem vršnjaka tog djeteta te poticanjem da se užive u njegov život i funkcioniranje pomažu u prihvaćanju i prilagodbi djeteta s teškoćama novoj razrednoj sredini i vršnjacima (1979, Turnbull i Schulz, prema Sekulić-Majurec, 1997). Vršnjaci pomažu djeci s teškoćama u razvoju u stjecanju komunikativnih sposobnosti, specifičnih socijalnih vještina te kontrole vlastitog ponašanja. Tijekom ranoga djetinjstva problemi odnosa s vršnjacima za ovu skupinu djece posebno su vidljivi u nestrukturiranim uvjetima, kao što su igraonice ili prilikom slobodne igre (Žic Ralić i Ljubas, 2013). Terpstra i Tamura (2008) navode da učenje specifičnih socijalnih vještina, posebno kroz igrovne aktivnosti poput dijeljenja, iniciranja interakcije i primjerena reagiranja na svakodnevne situacije pokazuju koliko je prihvaćenost i uvažavanje od strane vršnjaka učinkovito za povećanje prilika kvalitetnog socijalnog razvoja djece s teškoćama u razvoju.

3.3.3. Utjecaj školskog konteksta na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju

Utjecaj škole na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju se danas najviše očituje kroz procese integracije i inkluzije. Izdvajanje djece s teškoćama u razvoju u posebne odgojno-obrazovne skupine ima i određenih prednosti jer su pedagoške, zdravstvene i ostale aktivnosti organizirane s djecom koja imaju istu razvojnu teškoću te se na takav način obrazovni programi u potpunosti prilagođavaju njihovim mogućnostima. S druge strane postoje i određeni nedostaci koji se prvenstveno odnose na manjak društvenih odnosa sa zdravom djecom te nedovoljno sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima (Mikas i Roudi, 2012).

Integracija ili integrirano obrazovanje predstavlja pedagoški model koji se odnosi na smještaj djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne institucije s djecom bez teškoća. Proces uključivanja u redovitu odgojno-obrazovnu skupinu traži od djeteta s teškoćama u razvoju određeni stupanj prilagodbe zdravoj djeci kako bi mogli na lakši način uspostavljati odnose i

suradivati u školskim aktivnostima. Takav oblik školovanja je povoljnija mogućnost za dijete s teškoćama u razvoju jer će se ono moći uspješnije i kvalitetnije razvijati u različitim područjima razvoja, osobito kognitivnom, socijalnom i emocionalnom (Sekulić-Majurec, 1997). Najviši stupanj pedagoškog povezivanja djece s teškoćama u razvoju s djecom bez razvojnih teškoća je inkluzija ili inkluzivno obrazovanje. Takav oblik obrazovanja se veže uz uključivanje djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovne skupine s primarnim ciljem zadovoljavanja njihovih osnovnih potreba. Inkluziju karakteriziraju razvijeni osjećaji pripadnosti i zajedništva određenoj skupini za razliku od integracije koja je bazirana na fizičkoj bliskosti. Inkluzija označava viši stupanj uvažavanja djece s teškoćama u razvoju te ih se nastoji prihvaćati kao potpuno ravnopravne sudionike odgojno-obrazovnog procesa (Mikas i Roudi, 2012).

Sve više se naglašava i raste svijest o važnosti komunikacije među učenicima bez obzira na poteškoće jer učenici prema kvaliteti komunikacije grade odnose jedni s drugima, ali i s učiteljima. Otvoreni prostori za igru predstavljaju prirodan kontekst u kojemu učenici, ali i učitelji stvaraju brojne nestrukturirane aktivnosti kroz koje se djecu potiče na zajedničku igru, razvoj motoričkih, kognitivnih, socijalnih i govornih vještina (1999, Nabors, Willoughby i Badawi; 2001, Nabors i sur., prema Zuliani i Juričić, 2012). Kako bi se ostvarila kvalitetna integracija i inkluzija djece s teškoćama u razvoju potrebna je i izgradnja partnerskih odnosa škole i roditelja te stručnjaka za posebno obrazovanje jer promicanje razmjene informacija i ideja s roditeljima djeteta s teškoćama u razvoju čine važan element u izgradnji odnosa odgajatelja ili učitelja s djetetom (Kostelnik i dr., 2004; Vlah i Tatalović Vorkapić, 2011).

4. Terapijsko jahanje

Terapijsko jahanje kao poznata rehabilitacijska metoda koja ima brojne blagotvorne učinke se usmjerava na osjetilne aktivnosti korisnika, razvoj prosocijalnog ponašanja, verbalnu i neverbalnu komunikaciju, suradnju i kooperativnost planirajući i organizirajući različite programe terapijskog jahanja. Korisnici terapijskog jahanja su prisiljeni na dodir s tijelom životinje te samim time stupaju u poseban odnos, postaju vođe koji provode naredbe konju te ih upotrebljavaju sukladno zahtjevima određenih aktivnosti (Ghorban i dr., 2013). Postoje mnogi ljudi s fizičkim, emocionalnim i mentalnim teškoćama pa tako za razliku od fizičkih teškoća koje možemo vidjeti, mentalne i emocionalne je teško uočiti. Sve osobe s fizičkim ili psihičkim problemima imaju neku vrstu invaliditeta te su upravo zbog toga često skloniji emocionalnim problemima, strahu od neuspjeha, manjku samopouzdanja te osjećaju kako imaju manje šanse za uspjeh u životu općenito. Osobama s invaliditetom terapijsko jahanje može pomoći da shvate

kako je s njima sve u redu, može im dati dodatnu motivaciju za život i rad (Itković i Boras, 2003).

4.1. Određenje pojma terapijskog jahanja

Postoji nekoliko definicija koje objašnjavaju što je to terapijsko jahanje. Sjeverno američka udruga terapijskog jahanja (NARHA) navodi da je terapijsko jahanje upotreba konja i aktivnosti koje su usmjerene i organizirane za osobe s invaliditetom, a sve to u svrhu postizanja različitih terapijskih ciljeva: kognitivnih, fizičkih, emocionalnih, socijalnih, odgojno-obrazovnih i bihevioralnih (Blažević i Kolman, 2010). Terapijsko jahanje kao dugotrajni proces koristi osobama svih dobnih skupina, s različitim oblicima fizičkih, mentalnih ili emocionalnih oštećenja (2004, Suvak, prema Šaban i Kosinac, 2014).

Sadržaji terapijskog jahanja variraju ovisno o stanju bolesti pa tako možemo razlikovati sadržaje različitih hipoterapijskih programa i sadržaje koji obuhvaćaju samostalno rekreativno i sportsko jahanje za osobe s teškoćama u razvoju. Terapijski se ciljevi postavljaju individualno za svaku osobu temeljem poznavanja njihovih mogućnosti i ograničenja pa se tako terapijsko jahanje primjenjuje kod 25 različitih dijagnoza ili poteškoća u razvoju kao što su: cerebralna paraliza, spinabifida, mišićna distrofija, autizam, mentalna retardacija, Downov sindrom, otkloni posture, hiperaktivnost, epilepsija, smetnje govora, čitanja i pisanja, smetnje sluha i vida, emocionalne smetnje, poremećaji u ponašanju, pedagoška zapuštenost, zlostavljanje i druge (Šaban i Kosinac, 2014). Terapijsko jahanje provodi se izvan zdravstvenih ustanova, najčešće u prirodi, u otvorenom prostoru i okruženju s drugom djecom, odraslima i životinjama. Što se tiče primjerenog vremena za početak terapije jahanjem ono se određuje nakon uvida u odstupanja korisnika terapijskog jahanja od normalnog i očekivanog razvoja (Miholić i Horvat, 2014).

4.1.1. Podjela terapijskog jahanja

Tri su temeljna područja koja indiciraju potrebu primjene konja u terapijske svrhe: medicina koja se odnosi na terapiju s ciljem razvoja motorike invalidne osobe ili hipnoterapija, zatim područje pedagogije i defektologije koje se odnosi na terapiju s ciljem razvoja osobnosti ponašanja. Treće područje primjene konja u terapijske svrhe se odnosi na sport koji uključuje terapiju u cilju rekreacije, natjecanja te razvoja motivacije. Zdravstveno-pedagoško jahanje se prije svega ističe odgojnom funkcijom koja podrazumjeva pedagoške, psihološke, fizioterapijske, rehabilitacijske i

socio-integrativne tretmane kroz aktivnosti terapijskog jahanja. Riječ je individualnom napretku osobe preko odnosa s konjem koji ima povoljni utjecaj na razvoj osobe, zdravstveno stanje i ponašanje. Na prvom mjestu je socijalna integracija osoba s teškoćama u razvoju jer je jahanje jedini sport u kojemu se osobe s teškoćama u razvoju mogu mjeriti sa zdravim osobama budući da su kod jahanja isti zahtjevi i za osobe s teškoćama kao i kod zdravih osoba (Itković i Boras, 2003).

4.2. Pozitivni aspekti terapijskog jahanja

Terapijsko jahanje je rehabilitacijski program kojeg provodi voditelj ili voditeljica terapijskog jahanja. Voditelj terapijskog jahanja je osoba koja uz potrebna znanja i vještine nastoji ostvariti brojne planirane aktivnosti jer aktivnosti na konju poboljšavaju djetetovu ravnotežu, mišićnu kontrolu, koordinaciju i posturu tijela. Konj pri tome služi kao motivator koji potiče dijete na samopoštovanje, razvoj samopouzdanja, emocionalne stabilnosti i razvoj pozitivne slike o sebi (Wiley, 2010).

4.2.1. Fizikalni učinci

Primarni cilj u terapijskom jahanju za osobe s invaliditetom jest održavanje ravnoteže, a u tome veliku ulogu imaju različiti unutrašnji i vanjski receptori. Kretnje konja u procesu jahanja konstantno izbacuju jahača iz ravnoteže te da bi održao ravnotežu jahač se mora uravnotežiti s konjem tako što će aktivirati velike skupine mišića prednje i stražnje strane trupa (Wiley, 2010). Osim ravnoteže, jahanje kod osoba s invaliditetom može značajno utjecati na koordinaciju odnosno stjecanje novih motoričkih vještina budući da se poticanjem uspravnog držanja jačaju mišićne skupine trupa, a aktivnostima terapijskog jahanja u kojima jahač drži uzde utječe se na poboljšanje preciznosti pokreta (Biery i Kauffman, 1986; Cherng, Liao i Leung, 2004).

Također toplina konja ima značajan utjecaj na opuštanje tijela jahača što dodatno pomaže u pojačavanju fleksibilnosti, snage i kondicije jahača. Osim toga jahanje također stimulira taktilne osjećaje kroz osjet dodira i okolnih podržaja. Vidni sustav se koristi za kontroliranje konja, iako postoje i slijepi jahači koji jašu zahvaljujući slušnom sustavu te tako svi osjeti rade zajedno i integrirani su u procesu jahanja (Blažević i Kolman, 2010).

4.2.2. Psihološki učinci

Provođenje terapijskog jahanja se većinom odvija u prirodi što doprinosi ljudima da se osjećaju bolje i zadovoljnije budući da se nalaze izvan bolnice, terapijskih prostora i dvorana na koje su inače navikli tijekom života. Kretanje konja i izvedba posebno osmišljenih aktivnosti, ne samo fizičkih nego i psihičkih pomaže djeci u stjecanju socijalnih vještina, poboljšanja govora, stjecanju samopoštovanja, samokontrole i poštivanja prema drugima. Iznimno je bitna uloga konja kao motivatora jer se usavršavanjem i stjecanjem novih i složenijih vještina korisnik dodatno motivira na rad i trud (Wiley, 2010).

Kod jahača se tijekom usavršavanja složenijih vještina jahanja povećava interes za vanjski svijet, potiče se pozitivna komunikacija i izražavanje osjećaja te podjela iskustava s drugim osobama. Također, konji su životinje koje osjećaju promjene raspoloženja te na taj način uvjetuju dobru emocionalnu kontrolu, razvoj strpljenja i samodisciplinu (Blažević i Kolman, 2010). Emocionalna dobrota konja djeluje u terapijsku svrhu jer u slučajevima depresivne i uplašene djece mirnoća i strpljivost konja pomaže u otklanjanju strahova te potiču djecu da se prepuste jahanju. Samim time djeca postaju mirnija, zadovoljnija i hrabrija te prilagođavaju svoje ponašanje ponašanju konja i voditelja u terapijskom jahanju (Wiley, 2010).

4.2.3. Sociološki učinci

Budući da se program terapijskog jahanja najčešće provodi u grupno prilagođenim skupinama koje su usklađene jahačevim sposobnostima i dobi, tijekom terapijskog jahanja grupa jahača se međusobno upoznaje i potiče na razmjenu iskustava. Na takav način dolazi do interakcije između grupe jahača, njihove povezanosti u smislu razvoja određenih socijalnih odnosa, a iskustva u grupi se usmjeravaju u smislu zajedničkoga jahanja, ljubavi i naklonosti prema životinjama, mogućnosti boljeg upoznavanja, izražavanja pojedinaca i njihovih sposobnosti. Provođenjem zajedničkih aktivnosti korisnici se sve više upoznaju i stječu nova prijateljstva, a briga o konjima te uzbuđenje tijekom jahanja imaju izraziti učinak u stjecanju novih socijalnih odnosa (All i Loving, 1999).

Također, tijekom terapijskog jahanja neophodno je održavanje interakcije između jahača i voditelja terapijskog programa, roditelja djece i ostalih sudionika terapijskog programa. Budući da su osobe s teškoćama većinom jako vezane uz roditelje, učenjem pravilnog postupanja i

ponašanja tijekom jahanja potiču se na razvoj uspostavljanja odnosa i održavanja odnosa i s drugim ljudima, osim roditeljima (Blažević i Kolman, 2010).

4.2.4. Odgojno-obrazovni učinci

Terapijsko jahanje ima veliki učinak na razvoj sposobnosti učenja korisnika terapijskog jahanja. Postoje brojne aktivnosti koje se odvijaju s konjima vezane uz učenje oblika, veličina, boja, brojeva i slično. To su igrovne aktivnosti koje su dio terapijskog programa te njihova prilagođenost teškoćama jahača i kreativnost igara motivira djecu na sudjelovanje i aktivnost, a stjecanje osjećaja postignuća i hrabrosti dodatno pomaže u procesu učenja (1999, Fischbach, prema Miller, Tech i Alston, 2004). Konj često služi kao medij u odgojno-obrazovnom aspektu života kod osoba s teškoćama u razvoju. Samim time što se jahača potiče na savladavanje složenih vještina i poštivanje pravila jahanja, uči se suradnji, motivira ga se na daljnji rad te se kod jahača budi interes za učenje i stjecanje novih znanja (1982, Douglas, prema DePauw, 1986).

U radu s osoba s teškoćama u razvoju provode se brojni odgojno-obrazovni zadaci poput aktivnosti koje potiču senzornomotorni razvoj, zadataka komunikacije i razvoja govora, zadataka kojima se potiče samostalna briga o sebi, zaštita od okoline i mogućih opasnosti te zadaci vezani uz socijalizaciju (Blažević i Kolman, 2010). Ringbeck (1982, prema DePauw, 1986) ističe važnost provođenja različitih vježbi i igara na konju i kraj konja kroz koje se korisnik terapijskog jahanja osposobljava za izvođenje zadataka i suradnju s drugim ljudima.

5. Utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju

Utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoj je mnogostruk. Kroz aktivnosti terapijskog jahanja nastoje se zadovoljiti osnovne psihološke potrebe korisnika: potreba za pripadanjem, potreba za moći, potreba za slobodom i potreba za zabavom. Potreba za pripadanjem zauzima vrlo važno mjesto u životu svakog čovjeka te navedenu potrebu za pripadanjem često zadovoljavamo kućnim ljubimcima. U tome se tijekom terapijskog jahanja ističu konji kao dobri i strpljivi slušaoci, potvrđujući time svoju prisutnost i sudjelovanje u životu korisnika terapijskog jahanja. Što se tiče potrebe za moći, odnos sa životinjama tijekom terapijskih aktivnosti potiče osjećaj samopoštovanja i postignuća. Osim toga u procesu

terapijskog jahanja posebno se zadovoljavaju potreba za slobodom i potreba za zabavom jer druženje s konjem donosi avanturu, otkrivanje i stjecanje novih iskustava te dijeljenje tih iskustava s drugim osobama (Blažević i Kolman, 2010).

Utjecaj terapijskog jahanja na razvoj socijalnih vještina je izrazito važna značajka provođenja programa terapijskog jahanja s djecom koja imaju poteškoće u razvoju. Terapijsko jahanje spaja djecu s teškoćama u razvoju s osobama koje su im slične omogućavajući im tako lakšu prilagodbu i izvan terapijskih programa (All i Loving, 1999). S obzirom da su konji izrazito društvene životinje s velikom sposobnošću percepcije i reflektiranja svega što prepoznaju iz govora našeg tijela, učenjem kontroliranog i odgovarajućeg ponašanja djeteta s teškoćama razvija jedinstvenu povezanost s konjem, što ujedno pomaže i u razvijanju vlastitog samopouzdanja, osjećaja povjerenja, koncentracije i strpljenja. Budući da konji zahtijevaju mnogo njege i pozornosti, jahači se sukladno svojim mogućnostima uče brinuti o njima te se na takav način uče poštivanju i uvažavanju potreba drugih bića. (All i Loving, 1999; Blažević i Kolman, 2010).

5.1. Utjecaj terapijskog jahanja na socijalne odnose djece s teškoćama u razvoju

Iskren odnos prema životinji i voditeljicama terapijskog jahanja može omogućiti djetetu novo i kvalitetno iskustvo koje će mu pomoći u strukturiranju njegova unutrašnjeg psihičkog svijeta na jedan bogatiji i zreliji način. Bliski odnos koje djeteta uspostavlja sa životinjom, navikavanje na fizički kontakt s drugim živim bićem i povjerenje koje djeteta osjeća prema voditelju ili voditeljici terapijskog jahanja podupiru djetetov socijalni i emocionalni razvoj (Mikas i Roudi, 2012). Socijalni odnos koje djeteta uspostavlja s osobom koja vodi terapijsko jahanje je novo iskustvo za djeteta s teškoćama u razvoju jer je ono dosada bilo privrženo i vezano prvenstveno uz roditelje. Socijalna afirmacija djeteta s teškoćama u razvoju prvenstveno će ovisiti o njegovim razvojnim specifičnostima i motivaciji za socijalnim interakcijama. Kroz terapijsko jahanje i izvedbu određenih aktivnosti i pedagoških programa prilagođenih potrebama djeteta s teškoćama u razvoju se jasno određuje djetetov razvojni potencijal i osobne karakteristike, sklonosti te životne okolnosti. Ukoliko je djeteta imalo pretežito negativna iskustva u socijalnim odnosima s drugim ljudima djeteta će izbjegavati socijalni kontakt i interakciju s voditeljima terapijskog jahanja jer će osjećati frustraciju, nesnalaženje i povlačiti će se iz tog odnosa. Zbog toga se u terapijskom jahanju visoko vrednuje odnos djeteta i konja, jer djeteta u konju kao mirnoj i staloženoj životinji pronalazi svoj mir i povjerenje jer shvaća da mu životinja na određeni način pomaže (Bass, Duchowny i Llabre, 2009; Mikas i Roudi, 2012).

Stvaranje zajednice unutar skupine terapijskog jahanja je osnovni pedagoški cilj kojemu se teži u smislu razvoja socijalne kompetencije djeteta. Kako bi se djetetu osiguralo poticajno okruženje i potrebni uvjeti za socijalni kontakt s drugim osobama u programe terapijskog jahanja se uključuju brojne aktivnosti promatranja druge djece, volontera, rada s konjima te se nastoji i djecu uključiti u određene aktivnosti brige o konjima i na takav način im stvoriti predvidive rutine koje uključuju potrebu komuniciranja i suradnje s ostalim sudionicima terapijskog jahanja (Mikas i Roudi, 2012).

5.2. Utjecaj terapijskog jahanja na razvoj socijalnih vještina djece s teškoćama u razvoju

Terapijsko jahanje u svojim programima za djecu s teškoćama u razvoju sadržavaju brojne aktivnosti usmjerene na povećanje socijalne uključenosti djece. Izlaganje odnosu s konjem i uspostavljanje odnosa s voditeljima terapijskog jahanja djeluju motivirajuće na dijete s teškoćama u razvoju. Odnos voditelja s djetetom je značajan čimbenik u razvoju socijalnih vještina djeteta s teškoćama u razvoju. Iskustvo koje dijete stječe prilikom terapijskog jahanja je za njega gotovo bajkovito iskustvo s kojim se najvjerojatnije nije prije susreo te djeluje kao poticajan događaj za lakše uspostavljanje kontakta s drugim osobama i dijeljenje iskustava (Bass, Duchowny i Llabre, 2009).

Oblici verbalne komunikacije kao i poremećaji u komunikaciji, prisutni su u većoj ili manjoj mjeri kroz cijeli život čovjeka kao individue i socijalnog bića, a osobito čovjeka s teškoćama u razvoju. Verbalnom komunikacijom nije moguće prenijeti unutrašnja čuvstva koja čine većinu opsega komunikacijskog čina te to često činimo neverbalnom komunikacijom (Markić, 2010). Tijekom terapijskog jahanja najviše se potiču djetetove komunikacijske sposobnosti, a razgovorom s voditeljima i uključivanjem velikog broja volontera nastoji se postići zajedništvo i motivirati dijete na daljnje druženje. Što se tiče neverbalne komunikacije ona je vrlo značajna u odnosu djeteta s teškoćama u razvoju i konja budući da konj ne može razgovarati s djetetom već uspostavlja kontakt s djetetom dodirima, pomicanjem tijela, pogledom, ali ponekad i glasanjem. Svako dijete, a osobito dijete s teškoćama u razvoju željno uvažavanja pozitivno će reagirati na neverbalne znakove koje mu upućuje životinja te će se na takav način zainteresirati za okolinu i uspostavljanje odnosa s volonterima i voditeljima (Blažević i Kolman, 2010).

5.3. Utjecaj terapijskog jahanja na emocionalni razvoj djece s teškoćama u razvoju

Emocionalni razvoj je jedan od najvažnijih procesa u razvoju osobnosti i rezultat je brojnih utjecaja različitih bioloških karakteristika te socijalnog učenja i socijalne okoline djeteta. Dijete s teškoćama u razvoju pronalazi podršku i pomoć ne samo u roditeljima nego i socijalnoj okolini u kojoj se razvija jer mu ona daje modele i uzore koje će ono imitirati, povezivati njihove emocije sa svojim emocijama te kontrolirati emocije na način na koji to čine osobe oko njega (Zuliani i Juričić, 2012). Dijete s teškoćama u razvoju ima snažnu potrebu za izgradnjom pozitivne slike o sebi. Što dijete ima pozitivniju sliku o sebi to će na bolji i prihvatljiviji način naučiti kontrolirati svoje emocije i prilagođavati svoje ponašanje potrebama i osjećajima drugih ljudi. Samopoštovanje i pozitivna slika o sebi su oslonac za učinkovito socijalno i emocionalno funkcioniranje (Horvatić, 2004).

Djeca s teškoćama u razvoju su najčešće emocionalno i socijalno manje zrela od svojih vršnjaka te trebaju veći angažman roditelja i odgojitelja. Voditelj terapijskog jahanja treba osigurati emocionalno potkrepljujuću sredinu u kojoj će dijete imati priliku izraziti svoje osjećaje i podijeliti ih s drugima. Također, voditelj terapijskog jahanja treba biti svjestan da je on tijekom terapije identifikacijska figura djetetu. Konstruktivna i zrela osobnost voditelja, emocionalna stabilnost, pouzdanost i moralnost te samopoštovanje djeluju podržavajuće na dijete i uklanjaju ili slabe njegovu tjeskobu, strahove i stres (Blažević i Kolman, 2010; Mikas i Roudi, 2012). Prisutnost životinje i izgradnja odnosa s njom pomaže djetetu da se ne osjeća diskriminiranim i neprihvaćenim. Briga o konju i timarenje omogućuju djetetu s teškoćama u razvoju u povećavanju samopouzdanja i osjećaja postignuća te hrabrosti. Način na koji će dijete uspostavljati i verbalnu i neverbalnu komunikaciju s konjem, ali i voditeljima terapijskog jahanja će pomoći u izgradnji njegova odnošenja prema drugim ljudima te razvoju njegove socijalne osjetljivosti (Hardy, 2011).

6. Metodologija

Empirijski dio istraživanja sam provela u osječkoj udruzi *Mogu* za terapijsko, rekreacijsko i sportsko jahanje. Udruga *Mogu* je neprofitna humanitarna organizacija osnovana u Osijeku 1997. godine. U udruzi se kroz provedbu programa terapijskog, rekreacijskog i sportskog jahanja za djecu s teškoćama u razvoju, osobe s invaliditetom, djecu i mlade s teškoćama u učenju i problemima u ponašanju te djecu i mlade u riziku, nastoji poboljšati kvaliteta življenja navedenih

skupina i omogućiti im društvenu prilagodbu. Kako bi se navedeni cilj udruge mogao što kvalitetnije ostvarivati, provedba svih programa uključuje stručne suradnike: psihologa, defektologa, fizioterapeuta i socijalnog pedagoga.

Kako bih mogla što kvalitetnije provesti svoje istraživanje o utjecaju terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju, odabrala sam provesti kvalitativno istraživanje. Kvalitativno istraživanje zahtjeva postavljanje ključnog fenomena proučavanja, a podaci se prikupljaju od sudionika istraživanja te se razvijaju protokoli za bilježenje podataka. U kvalitativnom se istraživanju umjesto korištenja statističkih podataka, analiziraju izjave ili slike koje opisuju središnji fenomen proučavanja, a izvješće kvalitativnog istraživanja sadrži veliku količinu prikupljenih podataka. Načini prikupljanja podataka u kvalitativnom istraživanju su: promatranje, intervju, dokumenti te audiovizualni materijali (Creswell, 2012).

Budući da sam istraživala fenomen utjecaja terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju sustavnim promatranjem, intervjuiranjem voditeljica terapijskog jahanja, roditelja ispitanika i fotografiranjem riječ je o kvalitativnom istraživanju. U skladu s navedenim postavila sam cilj istraživanja, temeljna istraživačka pitanja te sam istaknula etički aspekt istraživanja.

6.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Terapijsko jahanje je oblik konjaništva namijenjen i prilagođen djeci s teškoćama u razvoju, osobama s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima te osobama sa psihičkim i emocionalnim poteškoćama koji kroz terapijski i rehabilitacijski proces općenito poboljšava kvalitetu života navedenih skupina (Blažević i Kolman, 2010). Polazeći od navedene definicije terapijskog jahanja, cilj ovog istraživanja je utvrditi utjecaj terapijskog jahanja na uspostavljanje i održavanje socijalnih odnosa, razvoj socijalnih vještina te emocionalni razvoj djece s teškoćama u razvoju.

Istraživačka pitanja koja sam postavila glase:

1. Kako proces terapijskog jahanja utječe na razvoj socijalnih odnosa djece s teškoćama u razvoju?
2. Kako proces terapijskog jahanja potiče razvoj socijalnih vještina djece s teškoćama u razvoju?

3. Kako proces terapijskog jahanja utječe na emocionalni razvoj djece s teškoćama u razvoju?

6.2. Uzorak

Uzorak istraživanja čine dva korisnika udruge *Mogu* s teškoćama u razvoju (N=2), od toga jedan dječak u dobi od 5 godina te djevojčica u dobi od 8 godina.

Dječak (S1) je uključen u udruhu *Mogu* 3 godine na preporuku liječnika budući da je dječak obolio od cerebralne paralize pri čemu su mu zahvaćene obje noge i zdjelica. Također dječak ima malo poteškoća s vještinom kretanja ruku, no to se s vremenom kroz brojne vježbe stabiliziralo i poboljšalo. Dječaku je oštećena i senzorna funkcija, to jest otkrivena mu je slabovidnost.

Djevojčica (S2) koju sam odabrala za provedbu istraživanja ima teži oblik cerebralne paralize pri čemu su joj zahvaćena četiri ekstremiteta, ruke nešto slabije. Uz to djevojčica (S2) ima narušene senzorne funkcije (vid i sluh), ima problema s govorom te intelektualne poteškoće. U udruhu *Mogu* dolazi 5 godina na preporuku liječnika.

6.3. Instrumenti

Instrumenti koji su se koristili u ovom istraživanju su sustavno sudjelujuće promatranje, fotografiranje uz suglasnost roditelja i djeteta kao pomoć pri interpretaciji podataka (neće se objavljivati, pokloniti će se djetetu na kraju istraživanja ukoliko ono bude na slici) i intervju.

1. Odabrala sam sustavno sudjelujuće promatranje tijekom čega sam promatrala i bilježila promotreno i primjećeno tijekom terapijskog jahanja u trajanju od 45 min. Pri tome sam koristila mobitel kojim sam bilježila i fotografije kako bih mogla što vjernije prikazati situaciju i proces terapijskog jahanja s djecom u udruzi *Mogu*. Promatranje je također i sudjelujuće jer sam kao promatrač svjesno sudjelovala u aktivnostima, interesima i emocijama ispitanika koje sam promatrala te samim time osiguravala pouzdanije podatke (Mužić, 1999).
2. Mužić (2004) navodi da je intervju najljudskiji način prikupljanja podataka jer ispitanici osobno sudjeluju u razgovoru. Razlikuje vezani i slobodni intervju. Kod vezanog intervjua podsjetnik sadrži točno određena pitanja ili redoslijed sadržaja koji tim

pitanjima treba obuhvatiti, a kod slobodnog intervjua pitanja su tek ishodište za vođenje razgovora. Također Mužić (2004) razlikuje individualni i grupni intervju. U sklopu svog istraživanja koristila sam polustrukturirani individualni intervju s roditeljima i s voditeljicama terapijskog jahanja. Intervju je obuhvaćao pitanja vezana uz socijalne odnose djeteta, verbalnu i neverbalnu komunikaciju te emocionalni razvoj djeteta.

3. Studija slučaja je „istraživanje o stupnju djelovanja“, navode Nisbet i Watt (1984, prema Cohen, Manion i Morrison, 2005). Zelenika (1998, prema Lukeš Vuković, Vuković i Ikonić, 2008) definira metodu studija slučaja kao postupak kojim se izučava neki pojedinačni slučaj iz određenoga znanstvenog područja. Studija slučaja ne predstavlja znanstvenu metodu u pravom smislu te riječi jer se samo na temelju rezultata promatranja više slučajeva mogu izvući određene zakonitosti. Studija slučaja koristi se kada istraživač ima malu kontrolu nad događajima te kada se radi o stvarnim problemima stavljenim u kontekst specifičnog okruženja (Lukeš Vuković, Vuković i Ikonić, 2008).

6.4. Etički aspekt kvalitativnog istraživanja

Nakon razgovora s voditeljicama terapijskog jahanja i dogovora o provedbi istraživanja, susrela sam se s roditeljima odabranih ispitanika kako bi potpisali dopuštenje za sudjelovanje djeteta u istraživanju, promatranje njihove djece i fotografiranje ukoliko bude potrebno.

6.5. Postupak

U dogovoru s voditeljicama terapijskog jahanja odlučile smo da ću kroz idućih 6 do 8 tjedana dolaziti na terapijsko jahanje odabranih ispitanika. Odlučila sam na prvom susretu s djecom i njihovim roditeljima održati kratki razgovor kako bih objasnila razlog provođenja istraživanja u udruzi *Mogu* te način i vremenski tijek provođenja istraživanja. Tijekom terapijskih sati na kojima sam prisustvovala tijekom gotovo dva mjeseca, bila sam uključena u svaku terapijsku aktivnost zajedno s djecom i roditeljima.

Podatke sam planirala sustavno bilježiti te provesti planirane intervjue. U istraživanju sam koristila sljedeće postupke prikupljanja podataka:

1. Na početku kvalitativnog istraživanja sam provela individualni polustrukturirani intervju s dvije voditeljice terapijskog jahanja. Također na početku istraživanja provela sam individualni polustrukturirani intervju s majkom dječaka i majkom djevojčice koji su

sudjelovali u istraživanju. Tijekom svake terapije razgovarala sam s djecom ispitanicima u sklopu promatranja kako bih što bolje razumjela njihove osjećaje, misli i mogućnosti te dobila što pouzdanije podatke vezane uz socijalne odnose kao jedan od elemenata promatranja.

2. Sustavno promatranje sam provela tako da sam tijekom kvalitativnog istraživanja vodila istraživački dnevnik te sustavno bilježila zapažanja. Tijekom promatranja i sudjelovanja u terapijskim aktivnostima bilo mi je teško pisati bilješke budući da smo tijekom svakog terapijskog susreta provodili 45 minuta u šetanju konja i jahanju. Zbog navedenog razloga bilješke sam vodila nakon terapijskog jahanja. Bilješke sam vodila po sljedećim elementima promatranja: dolazak u udrugu i priprema konja za jahanje, pojahivanje, odnos s voditeljicama terapije, odnos s roditeljem, odnos s promatračicom te sjahivanje.
3. Nastojala sam fotografiranjem zabilježiti okružje udruge te način rada s konjima i djecom tijekom terapijskog procesa kako bi mi fotografije kasnije poslužile u izradi empirijskoga dijela istraživanja.

7. Rezultati istraživanja

7.1. Slučaj 1.

Prvi slučaj čini dječak u dobi od 5 godina koji boluje od cerebralne paralize. Cerebralna paraliza je poremećaj u razvoju mozga koji nastaje tijekom trudnoće, u toku poroda ili nedugo nakon poroda. Cerebralna paraliza nije progresivna bolest, odnosno promjene koje se događaju na mozgu ostaju stalne, za razliku od motoričkih promjena na koje se može utjecati procesom vježbanja (Blažević i Kolman, 2010). Dječak ima paraplegiju, odnosno lakši oblik cerebralne paralize tako da može uspostaviti sjedeći stav te je na preporuku liječnika uključen u terapijsko jahanje u udruzi *Mogu* 3 godine.

7.1.1. Intervju s voditeljicom terapijskog jahanja

Prije nego sam susrela dječaka i njegovu majku, odlučila sam provesti individualni polustrukturirani intervju s voditeljicom njegova terapijskog jahanja.

1. Prva skupina pitanja je vezana uz socijalne odnose djeteta koje sam još dodatno podijelila na odnos prema životinji, odnos s voditeljicom jahanja te odnos s drugom djecom. Prva pitanja koja sam postavila voditeljici terapijskog jahanja bila su vezana uz odnos dječaka

prema životinji: *Kako je dječak reagirao na prvi kontakt sa životinjom, a kako reagira sada na uspostavljanje kontakta sa životinjom?, Kakav je bio odnos dječaka prema životinji i kako se taj odnos razvijao tijekom 3 godine terapije?, Kako se dječak brine o životinji te koliko su se mijenjale dječakove obaveze u udruzi s obzirom na vrijeme koje je proveo u procesu terapije?.* Voditeljica terapije je odgovorila kako se dječak na početku terapijskog jahanja bojao konja zbog njegove fizičke veličine, ali se već tijekom prva tri do četiri susreta sa životinjom oslobodio straha. Razlog tome je što je dječak već na početku bio vrlo komunikativan, pozitivno raspoložen i poslušan što je olakšalo voditeljici terapije pri postavljanju pravila i obaveza, ali i izgradnji odnosa s djetetom koji je bio od samog početka ispunjen međusobnim razumijevanjem i povjerenjem. Što se tiče odnosa dječaka prema životinji, voditeljica smatra kako se taj odnos znatno poboljšavao u skladu s vremenom koje je dječak provodio u udruzi. Na samom početku dječak nije bio toliko vezan uz konja, ali je promatrajući volontere koji provode svaki dan s konjima izrazio želju da i on sudjeluje u brizi za konja. Tako je s vremenom počeo u suradnji s voditeljicom terapije voditi konja u štalu. Samim time odnos dječaka prema životinji bio je odnos ljubavi, naklonosti, ali i odgovornosti za životinju.

Nakon toga postavila sam voditeljici set pitanja vezanih uz odnos djeteta prema drugoj djeci u udruzi i prema njoj, kao voditeljici terapijskog jahanja: *Kako dječak reagira na drugu djecu u udruzi?, Koliko se promijenio način uspostavljanja odnosa s drugom djecom u udruzi na početku dječakove terapije pa dosada?, Kako je utjecalo terapijsko jahanje i odnos prema životinji na sklapanje prijateljstva s drugom djecom?, Uspostavlja li dječak na lak način pozitivne odnose s drugom djecom i s Vama, kao njegovom voditeljicom?, Kako je dječak uspostavljao početne kontakte s Vama, a koliko se Vaš odnos s dječakom promijenio tijekom terapijskog jahanja?.* Voditeljica mi je ispričala u skladu s navedenim pitanjima, kako je dječak na početku svoje terapije u udruzi bio malo sramežljiv, no ta sramežljivost nije dugo trajala vjerojatno zahvaljujući i dječakovoj majci koja je tijekom svake terapije kraj njega te ga je ona uvijek poticala na razgovor, na izražavanje mišljenja, emocija i slično. Zahvaljujući tome, dječak se vrlo brzo otvorio prema djeci u udruzi i voditeljima terapijskog jahanja, počeo je vrlo brzo stvarati prijateljstva i odnose s drugom djecom, rado je dijelio kao što i sada dijeli svoja mišljenja, priče i iskustva. Što se tiče dječakova odnosa s voditeljicom terapijskog jahanja, voditeljica je izrazila svoje oduševljenje dječakom. Stalno je naglašavala kako je on jako optimistično dijete, simpatičan i vedar dječak koji je uvijek spreman nasmijati se,

stupiti u razgovor s njom, ispričati joj kako je proveo svoj dan, poslušati njene savjete vezane uz držanje na konju, posturu tijela i slično. Voditeljica je također naglasila da smatra kako je dječakov odnos prema životinji i njoj pomogao da kroz taj odnos sa životinjom izgradi dublji odnos s dječakom i poveća kvalitetu njihove komunikacije.

2. Sljedeća skupina pitanja je vezana uz verbalnu i neverbalnu komunikaciju ispitanika: *Možete li objasniti i ukratko opisati osnovnu komunikaciju dječaka prema životinji?, Potiče li proces usavršavanja vještine jahanja dječaka na razgovor te povećava li njegov interes za vanjski svijet?, Kako se razvijala dječakova sposobnost i spremnost na fizičko približavanje drugoj djeci, životinji i Vama?, Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u razvoju neverbalne komunikacije? Komunicira li dijete različitim gestama, mimikom i slično s Vama i majkom?* Voditeljica terapijskog jahanja je ispričala kako dječak kroz izgrađenu komunikaciju s konjem i svoju ljubav prema konjima, budući da je odmalena upoznat s njima jer se dječakov djed bavio konjima, dijeli svoja iskustva, postaje sve spremniji na kontakt s drugim osobama te postaje svjesniji sebe i svijeta u kojemu se nalazi. Voditeljica je naglasila kako dječak često zna govoriti da se i on brine za konja, prepoznaje i govori o pomoći koju mu konj pruža, često se nakon terapije zagrljajem i poljupcem zahvaljuje konju na terapiji i pohvaljuje ga. Nadalje voditeljica smatra kako je taj fizički kontakt dječaka i konja pomogao da dječak razvija sposobnost uspostavljanja pozitivnog fizičkog kontakta s njom i s drugim sudionicima udruge. Dječak na početku terapije nije bio spreman zagrliti druge osobe u udruzi, dodirnuti rukama i slično no tijekom godina koje je proveo s konjem prepoznao je da i drugi sudionici udruge, volonteri i radnici prilaze konju, grle ga, kupaju, hrane, čiste, šišaju i slično tako da je i dječak bio sve spremniji stupiti u bliže odnose s voditeljicom i ostalim radnicima udruge. Što se tiče dječakove neverbalne komunikacije, voditeljica je naglasila kako je dječak od samog početka prepoznao neke neverbalne znakove konja. Dječak je već na početku prepoznao da konj nešto traži, treba, da se boji nečega i slično što je zapravo i dječaku s vremenom olakšalo da davanjem neverbalnih znakova pokaže voditeljici umor, nezadovoljstvo, sreću, bol i slično.
3. Sljedeća skupina pitanja vezana je uz emocionalnu inteligenciju dječaka, odnosno samoregulaciju, samostalnost izvođenja određenih aktivnosti, samopouzdanje, osjećaj postignuća, interes za vanjski svijet i slično. Pitanja koja sam u tom dijelu intervju postavljala voditeljici su: *Kako dječak prihvaća terapijsko jahanje?, Očituje li se kod*

dječaka nesigurnost, opterećenje ili razigranost i motiviranost?, Pomaže li terapijsko jahanje u prevladavanju dječakovih strahova i stresa?, Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u podizanju dječakove svijesti o vlastitom tijelu i mogućnostima?, Koliko je dječak spreman i sklon izražavati svoje osjećaje pred drugima te koliko se to promijenilo tijekom terapijskog jahanja?. U skladu s navedenim pitanjima voditeljica terapijskog jahanja odgovorila je kako je dječak od samog početka izrazito pozitivno prihvaćao jahanje i njen autoritet. Kod dječaka se od samog početka očitovala razigranost i motiviranost na sudjelovanje u aktivnostima terapijskog jahanja. Iako je na početku dječakova motivacija bila poticana od strane majke s vremenom je dječak počeo izražavati unutrašnju motivaciju. Voditeljica smatra da je terapijsko jahanje pomoglo dječaku u prevladavanju njegovih strahova i stresa. Iako tijekom svake terapije uvijek postoje trenutci kada će dječak izraziti nezadovoljstvo vezano ili uz razgovor s majkom ili uz praćenje određenih aktivnosti, voditeljica naglašava kako se to vrlo lako promijeni čim se dječaku usmjeri pažnja na konja i sam proces jahanja. Samim time dječak pokazuje interes za vanjski svijet i započinje svoj razgovor s majkom i voditeljicom o vlastitim iskustvima i slično. Što se tiče svijesti o vlastitom tijelu voditeljica ističe kako terapijsko jahanje prije svega utječe na podizanje svijesti dječaka o mogućnostima njegova tijela i vještine kretanja. Smatra kako usavršavanje tehnike jahanja, održavanje pravilne posture tijela na konju pomaže dječaku da i sam postane svjestan u kojem pogledu mu jahanje pomaže i da prihvati svoje mogućnosti.

7.1.2. Intervju s roditeljem

Poslustrukturirani individualni intervju s majkom dječaka sam održala nakon prvog sata terapijskog jahanja u kojem sam sudjelovala. Majka je vrlo pristupačna i otvorena osoba koja je odgovarala na sva pitanja koja sam joj postavljala te se trudila što bolje objasniti i opisati određene situacije vezane uz socijalizaciju njenog sina, odnosno ispitanika. Pitanja sam podijelila u tri skupine; prva skupina pitanja je bila vezana uz socijalne odnose dječaka, druga skupina pitanja je bila vezana uz verbalnu i neverbalnu komunikaciju dječaka te treća skupina uz emocionalnu inteligenciju dječaka.

1. Prvi set pitanja koje sam postavila majci su bila vezana uz odnos dječaka prema konju: *Kako je dječak reagirao na prvi kontakt sa životinjom, a kako reagira sada na uspostavljanje kontakta sa životinjom?, Kakav je bio odnos dječaka prema životinji i kako se taj odnos razvijao tijekom 3 godine terapije?.* Majka je na postavljena pitanja

odgovorila kako smatra da je dječak u početku vrlo dobro reagirao na fizički kontakt s konjem budući da su dječakovi baka i djed imali konje pa je dječak i prije boravka u udruzi bio upoznat sa strpljenjem i pozitivnim odnosima između konja i ljudi. Dječak je zahvaljujući tome postao već na početku dosta slobodan u odnosu prema konju te je s vremenom počeo razvijati odnos ljubavi i privrženosti konju, odnosno kobili Odi koja je s njim tijekom čitave 3 godine terapijskog jahanja. Majka je ispričala kako dječak često kada dođe kući iz udruge priča o kobili Odi, hvali ju kako je dobar konj i kako mu mnogo pomaže. Smatra da je taj posjet udruzi svakog tjedna pomogao dječaku u podizanju svijesti o potrebama ne samo drugih ljudi, nego i svih živih bića, budući da je dječak sklon uspostavljanju bliskih odnosa punih ljubavi, naklonosti pa i poštivanja prema psima koje ima kod kuće, a i prema konjima također.

Nakon toga sam s majkom dječaka porazgovarala o razvoju socijalnih vještina dječaka, odnosno načinu na koji dječak uspostavlja odnose s drugom djecom i kako te odnose održava. Pitanja su glasila: *Kako je dječak u početku reagirao na kontakt s drugom djecom i kako mu je terapijsko jahanje pomoglo u tome?*, *Kako je utjecalo terapijsko jahanje i odnos prema životinji na sklapanje prijateljstava s drugom djecom?*, *Ima li dječak mnogo prijatelja i provodi li često vrijeme s njima?*. Majka je opisala kako je dječak u udruzi već 3 godine što znači da je vrlo rano krenuo na jahanje. Budući da se tek nešto kasnije krenuo više susretati s drugom djecom u početku je izbjegavao fizički dodir s osobama i djecom koje nije poznao. No u tome mu je dosta pomogla terapija budući da se tijekom terapije morao prilagoditi i razviti odnos s voditeljicom terapijskog jahanja. Nakon toga je uskoro dobio i mlađu sestru te je kroz odnos s njom zapravo lakše pristupao i drugoj djeci, lakše upostavljao dodire i uključivao se u igru s drugom djecom. Dječak ima mnogo prijatelja koji mu dolaze i on ide njima na rođendane i slično. Iskustvo terapijskog jahanja je zaista pomoglo jer je imao što podijeliti s drugom djecom, imao je svoja drugačija i čarobna iskustva. Većina druge djece ne idu na jahanje i za njega je pričanje priča o jahanju i konjima nešto fascinantno, nešto bajkovito jer i on sam vidi kako djeca pozitivno reagiraju na njegova iskustva.

Zatim su uslijedila pitanja vezana uz obiteljske odnose: *Koliko i kako se promijenio odnos i komunikacija dječaka prema Vama i njegovom ocu s obzirom na sudjelovanje u terapijskom jahanju?*, *Kako je terapijsko jahanje utjecalo na prihvaćanje autoriteta odraslih osoba te na dječakove reakcije prema postavljenim obiteljskim pravilima?*, *Da li*

je odnos prema konju i provođenje vremena u udruzi utjecalo na ovisnost, odnosno neovisnost dječaka u odnosu prema Vama, kao roditeljima?. Majka se u skladu s postavljenim pitanjima osvrnula na dječakovu pozitivnost, optimizam i otvorenost. Dječak shvaća da su majka i otac, roditelji koji su odgovorni za njega i brinu o njemu. Majka smatra da je dječak vrlo rano postao svjestan svojih mogućnosti i nemogućnosti, shvatio je u čemu mu treba pomoć majke ili oca i zbog čega postoje određena pravila koja se moraju poštivati. Prema majci, terapijsko jahanje je i u tome ostvarilo svoj pozitivan doprinos, jer je dječak prije znao na majčine primjedbe ili opomene reagirati vikanjem, plakanjem i puzanjem prema ulaznim vratima. Majka smatra da je u tome doprinos terapijskog jahanja jer je ulaskom u udruhu prepoznao odgovornosti odraslih osoba prema konjima, prepoznao je da i konji znaju svoja pravila, da su poslušni i strpljivi te da se volonteri i voditelji terapije brinu o njima poput roditelja. Samim time, dječak je prepoznao da to čine i njegovi roditelji, shvatio je da udruzi ukoliko želi jahati postoje zahtjevi koje treba ispuniti.

Pitanja vezana uz dječakov odnos prema školi su glasila: *Budući da dječak još nije krenuo u školu, možete li mi opisati na koji način dječak uči kod kuće?, Smatrate li da je terapijsko jahanje utjecalo na izvršavanje obaveza i zadaća?, Ukoliko smatrate da je utjecalo, molim Vas opišite ukratko na koji način?* Što se tiče dječakovog odnosa prema školi, njega zapravo još i nema jer ne ide u školu. Majka je govorila o tome kako im jednom tjedno dolazi defektologinja koja s dječakom uči oblike, crtanje, brojeve i slično. Dječak je jako zainteresiran za oblike i njih vrlo brzo uči. Majka je tako navela primjer putovanja autom tijekom kojeg dječak gleda kroz prozor i govori nazive svih znakova koje vidi na cesti. Što se tiče obaveza prema učenju, dječak je većinom raspoložen za učenje, zainteresiran je za upoznavanje s novim sadržajima i često nakon učenja ostaje još uvijek crtati ili samostalno učiti. Majka smatra da terapijsko jahanje možda nije imalo veliki učinak vezan uz učenje koliko je pomoglo u ispunjavanju obaveza na vrijeme, odnosno naučilo je dječaka da se određene obaveze trebaju ispuniti u dogovoreno vrijeme i na dogovoreni način.

2. Sljedeća skupina pitanja je bila vezana uz verbalnu i neverbalnu komunikaciju ispitanika: *Možete li objasniti i ukratko opisati neverbalnu komunikaciju dječaka?, Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u razvoju neverbalne komunikacije dječaka? Komunicira li dijete različitim gestama, mimikom s Vama, drugom djecom i odraslima?.*

Majka je odgovorila na postavljena pitanja kako smatra da dječak većinu stvari o kojima govori ili želi govoriti izražava i kretanjem ruku, mahanjem, pokazivanjem i sastavljanjem različitih oblika prstima. Kada mu je nešto teško objasniti dječak će to pokušati pokazati rukom ili pronaći nešto slično u svojoj okolini i ukazivati prstom na to kako bi mu to pomoglo da se prisjeti riječi kojima je to želio izraziti. Tako u odnosu dječaka prema drugoj djeci te u igri s njima dječak razvija neke simbolične pokrete koji njima tijekom igre znače nešto posebno i time se dogovaraju. Što se tiče odnosa s konjem, majka smatra da ona to i nije previše primjetila jer ona sama ne prepoznaje neke neverbalne znakove konja no po dječaku se nekada primjeti tijekom jahanja da na određeno glasanje konja on odgovora svojom određenom mimikom ili govori voditeljici što je konj time želio reći.

3. Sljedeća skupina pitanja vezana je uz emocionalnu inteligenciju dječaka, odnosno samoregulaciju, samostalnost izvođenja određenih aktivnosti, samopouzdanje, osjećaj postignuća, interes za vanjski svijet i slično. Pitanja koja sam u tom dijelu postavila majci dječaka su glasila: *Kako je dječak na početku prihvatio terapijsko jahanje? Očituje li se kod dječaka nesigurnost, opterećenje ili razigranost i motiviranost?, Pomaže li terapijsko jahanje u prevladavanju dječakovih strahova i stresa?, Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u podizanju dječakove svijesti o vlastitom tijelu i mogućnostima?, Koliko je dječak spreman i sklon izražavati svoje osjećaje pred drugima te koliko se to promijenilo tijekom terapijskog jahanja?.* Dječak je na samom početku prihvatio terapijsko jahanje. Prije samog dolaska u udruhu, majka opisuje kako je dječak stalno govorio gdje ide, kako će jahati i to ga je veselilo. Prema majčnim riječima, dječak ni u početku nije pokazivao veliki strah ili nesigurnost pri susretu s konjem ili tijekom jahanja, na početku se malo odmicao od konja jer je to ogromna životinja i logično je da dijete ima neki odmak od svega onog što je veće i snažnije od njega. No već pri nekoliko prvih susreta, dječak se u potpunosti oslobodio. Majka smatra da je terapijsko jahanje jako puno pomoglo u razvoju i podizanju dječakove svijesti o vlastitom tijelu i bolesti. Dječak je zahvaljujući pravilima koje mora pratiti tijekom jahanja shvatio što može učiniti, a što ne, koja je prava postura tijela i slično.

7.1.3. Promatranje

7.1.3.1. Prvi sat terapijskog jahanja

Slika 1. Dvorište udruge *Mogu*

Slika 2. Priprema konja

1. Dolazak u udruhu i pojahivanje:

Dječaka (S1) dovodi majka u udruhu *Mogu* u dogovoreno vrijeme s voditeljicom terapijskog jahanja. Budući da dječak boluje od cerebralne paralize majka ga nosi od auta do konja te ga uz pomoć voditeljice terapijskog jahanja postavlja na konja. Pojahivanje je prvi korak kod osoba s motoričkim poteškoćama jer ih je prije svega potrebno pravilno postaviti na konja kako bi mogli kasnije izvoditi potrebne aktivnosti i vježbe. Kako bi se S1 olakšalo sjedenje na konju i kako bi kretanje konja tijekom jahanja imale što bolji terapijski učinak na posturu tijela i kretanje zdjelice te nogu, S1 se ne postavlja na sedlo već podsedlicu. Također S1 se drži rukama za uzde kako bi lakše održavao ravnotežu i razvijao samostalnost u procesu jahanja.

2. Susret i odnos s konjem:

S1 je tijekom boravka u udruhu s konjima u potpunosti navikao na konje, nema straha od jahanja niti fizičkog kontakta s konjem, vrlo je pristupačan i otvoren prema svim uputama, pravilima i mogućnostima koje mu upućuje voditeljica vezano uz odnos s konjem. S1 je nakon postavljanja na konja, odmah zagrljio kobilu Odu te joj se zahvalio što će i danas biti s njom. Oda je kobila stara preko 20 godina te je jedna od naučestalih konja koji sudjeluju u procesu terapijskog jahanja jer je vrlo mirna, poslušna, strpljiva, laganih kretnji i mirnog hoda što dodatno pomaže u pozitivnim terapijskim učincima na motoričke kretanje.

3. Odnos s voditeljicom terapijskog jahanja

S1 pozdravlja voditeljicu jahanja odmah pri dolasku u udrugu. S1 je vrlo otvoren dječak, komunikativan i srdačan. Budući da je u udruzi oko 3 godine, stekao je povjerenje s voditeljicom jahanja kako u socijalnom tako i u terapijskom kontaktu. S1 je odmah uspostavio kontakt očima s voditeljicom, raširio ruke kako bi ju zagrlio i na poticaj majke poljubio u obraz. Tijekom jahanja, voditeljica S1 postavlja pitanja vezana uz to kako je proveo dan, što je novo naučio i slično. Dječak na početku odgovara samo na pitanja na koja želi odgovoriti te ubrzo nakon odgovora počinje pričati svoje priče, odnosno ono o čemu on želi da se razgovara. Također voditeljica se tijekom jahanja povremeno okrene prema S1 kako bi vidjela njegov položaj i posturu tijela. Tijekom jahanja je nekoliko puta upozorila S1 na položaj tijela, a S1 je pažljivo saslušao voditeljicu.

4. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Pri samom dolasku u udrugu S1 je majka nosila u rukama do konja i postavila na konja, a on ju je cijelo vrijeme čvrsto grlio. Nakon što je na poticaj majke poljubio voditeljicu u obraz, okrenuo se prema majci i čvrsto ju zagrlio te poljubio i nju također. Tijekom pojahivanja, majka je rekla S1 kako mora ispuhati nos prije nego krene jahati, na što se S1 čvrsto pobunio. Majka je pokušala tri puta ispuhati S1 nos no on se cijelo vrijeme micao i odmahivao glavom. Nakon toga je majka zatražila pomoć voditeljice i moju pomoć, tako da smo mu mi držale ruke dok je majka obrisala dječaku nos. S1 je na to snažno zaplakao te ga je majka poljubila govoreći mu da je sve u redu, ali da ju mora poslušati jer sve što ona radi je za njegovo dobro. S1 se okrenuo majci, nasmijao se, prestao plakati i kimanjem glave se složio s izrečenim. Tijekom jahanja, majka ga je poticala na razgovor postavljajući mu različita pitanja.

5. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Voditeljica terapijskog jahanja je S1 odmah upoznala sa mnom, budući da nam je to bio prvi susret. S1 je na moju prisutnost reagirao vrlo pozitivno, odmah je uspostavio kontakt očima sa mnom te se nasmijao. Tijekom zagrijavanja na konju S1 je na početku ipak bio nešto zatvoreniji i sramežljiviji te je izbjegavao odgovarati na moja pitanja. Tijekom jahanja, dok su njegova majka i voditeljica razgovarale, S1 se okrenuo prema meni, nasmijao se, uspostavio kontakt očima te me upitao: „Imaš li ti psa? Ja imam i to dva.“ Odmah sam mu odgovorila i ispričala nekoliko priča vezanih uz moje pse na što je S1 vrlo pozitivno reagirao. Tijekom jahanja je pričao izmišljene priče o rođacima te o susretu s čarobnjakom koji ga je pretvorio u vuka. Budući da je

bio vuk, pojeo je čarobnjaka i zatim se pretvorio u tigra te pobjegao u šumu. Cijelo vrijeme mi je govorio: „Pa zar se ne sjećaš, vidjela si me kad sam bio vuk?“ na što sam mu potvrdno odgovarala upuštajući se u njegovu zamišljenu i maštovitu priču.

6. Sjahivanje

Sjahivanje je dio završetka terapijskog jahanja. U ovom slučaju majka je dječaka primila u naručje i skinula ga s konja. Na poticaj majke S1 je ponovno zagrlio konja, zahvalio mi se na terapiji te rekao voditeljici da pazi na Odu. Potom ga je majka odnijela u auto u kojem ga je čekao njegov otac, a majka je ostala još nekoliko minuta sa mnom kako bismo održale intervju.

7.1.3.2. Drugi sat terapijskog jahanja

1. Dolazak u udrugu i pojahivanje:

Dječaka (S1) dovodi majka u udrugu Mogu u dogovoreno vrijeme s voditeljicom terapijskog jahanja. S1 ponovno postavlja majka na konja uz moju pomoć. S1 se postavlja ponovno na istog konja, odnosno kobilu Odu te na istu pripremljenu i prilagođenu opremu kao i posljednji put. S1 se drži rukama za uzde kako bi lakše održavao ravnotežu i razvijao samostalnost u procesu jahanja.

2. Susret i odnos s konjem

Susret S1 i kobile Ode je jednak kao i zadnji put. S1 kao da je razvio tijekom 3 godine ritual pozdravljanja s Odom pri svakom dolasku u udrugu. Čim smo ga njegova majka i ja postavila na Odu, S1 ju je odmah zagrlio čvrsto oko vrata, pozdravio ju i pitao kako je. Oda se upravo u trenutku zagrljaja oglasila što je S1 obradovalo te je uskliknuo „Tooo, idemo jahati“. Tijekom jahanja S1 povremeno zategne uzde i govori: „Đihaaa Oda! Bržeee, bržee“. Također tijekom današnjeg sata terapije, prolazio je prstima kroz grivu kobile i govorio kako je lijepa.

3. Odnos s voditeljicom terapijskog jahanja

Budući da je uvedena nova voditeljica u terapiju, pri samom dolasku u udrugu S1 je odmah primjetio da nema više njegove voditeljice na koju je inače naviknuo. Odmah se okrenuo majci i čvrsto ju zagrlio. Voditeljica je tijekom jahanja postavljala pitanja i poticala ga na razgovor, no na samom početku S1 je šutio, gledao u prirodu oko nas i nije reagirao na postavljena pitanja. Tek nešto kasnije, na upit voditeljice o crtićima koje inače gleda S1 je počeo glasno pjevati

pjesmu iz crtića Spužva Bob Skockani. Nakon što je otpjevao pjesmicu, počeo je govoriti voditeljici o likovima iz crtića i ispitivati ju o psima, budući da su tijekom terapije s nama išla i dva psa iz udruge, Krumpirko i Koni. Potom je otpjevao pjesmicu o Krumpirku koju je sam smislio.

4. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Tijekom ovog sata terapijskog jahanja, kontakt i odnos S1 s majkom nije toliko dolazio do izražaja budući da je majka dovela i sestru dječaka pa je ona vodila njegovu sestru iza nas, dok smo s njim tijekom jahanja bile voditeljica, druga studentica i ja. Tek na kraju sata terapije, okrenuo se majci dok ga je skidala s konja te počeo prepričavati što je sve doživio s nama, o čemu je razgovarao i što je sve saznao od nas.

5. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Na samom početku terapije, nakon što se upoznao s novom voditeljicom terapijskog jahanja, okrenuo se i prema meni te mi se ponovno predstavio. Shvatila sam da me se zapravo u tom trenutku ne sjeća iako sam mu rekla da smo se već upoznali. Tijekom jahanja, stalno me ispitivao o psima koji su išli s nama, tražio je da mu nekoliko puta ponovim imena pasa te je on izmišljao nova imena i zvao ih novim imenima tijekom jahanja. Budući da je pričao s voditeljicom te drugom studenticom, ovog puta je količina naše komunikacije bila dosta smanjena. Pred kraj jahanja ispričao mi je kako smo davno skupa iskopavali zelene zmije, ali da tada nisam izgledala ovako kako izgledam sada, nego sam imala drugo lice. Pomalo me začudila njegova maštovitost no uskladila sam se s njegovom pričom.

6. Sjahivanje

Majka je S1 primila u naručje i skinula ga s konja, no S1 je zatražio da i njegova mlađa sestra bude na konju. Majka je samo približila sestru konju kako bi djevojčica pomazila konja. Potom ga je majka odnijela u auto, smjestila u sjedalicu na stražnjem sjedalu te su napustili udругu.

7.1.3.3. Treći sat terapijskog jahanja

1. Dolazak u udругu i pojahivanje:

Dječaka (S1) dovodi majka u udругu Mogu u dogovoreno vrijeme s voditeljicom terapijskog jahanja. Ovog puta je majka S1 ponovno dovela i njegovu mlađu sestru, tako da smo voditeljica

jahanja i ja pomogle majci oko postavljanja S1 na konja i prilagođavanja posture tijela prije jahanja. S1 se postavlja ponovno na istog konja, odnosno kobilu Odu. Što se tiče opreme, ovog puta je voditeljica umjesto uzde postavila na podsedlicu improviziranu ručku za koju se S1 pridržavao tijekom jahanja.

2. Susret i odnos s konjem

Budući da je danas bilo zaista vruće i sunčano, S1 se doimao pomalo umornim i bezvoljnim kada smo ga postavili na konja. Voditeljica ga je pokušavala nasmijati šalama i potaknuti na razgovor pitanjima no S1 nije previše reagirao na njene poticaje. S1 ovog puta nije zagrlio kobilu Odu, već je samo mirno sjedio na njoj. Budući da je baka S1 došla na današnji sat jahanja i donijela jabuke, S1 je na kraju i nahranio kobilu Odu jabukama što ga je razveselilo.

3. Odnos s voditeljicom terapijskog jahanja

S1 je odmah pri dolasku pozdravio rukovanjem s voditeljicom terapijskog jahanja te postavio pitanje vezano uz voditeljicu jahanja koju je imao tijekom protekle 3 godine. Vidjelo se da je dječak navikao na prethodnu voditeljicu i s njom izgradio snažan odnos međusobnog povjerenja i ljubavi. Za razliku od tog odnosa, u odnosu prema novoj voditeljici jahanja, vidio se lagani odmak dječaka u fizičkom približavanju voditeljici, ali i upuštanju u razgovor s njom.

4. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Tijekom ovog sata terapijskog jahanja, S1 nije previše razgovarao s majkom budući da je ovog puta satu prisustvovala i baka pa je tu više dolazio do izražaja njegov odnos s bakom. Kada je vidio baku koja nam je išla u susret, S1 se počeo naglas smijati, izražavao je sreću izadovoljstvo bakinim dolaskom. Odmah je pustio ručku za koju se držao te raširio ruke prema baki i sagnuo se s konja kako bi ju zagrlio. Budući da ga je baka pridržavala tijekom jahanja s lijeve strane, a ja s desne, stalno se okretao prema baki i razgovarao s njom.

5. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Na početku terapije, nakon što se pozdravio s voditeljicom jahanja, S1 se okrenuo prema meni i naglas se nasmijao te mi pružio ruku i rekao : „Opet si došla! Daj mi pet!“. Majka ga je zatim upitala sjeća li se mog imena, no dječak se nije mogao sjetiti. Budući da je na početku terapije bio pomalo neraspoložen, nisam forsirala razgovor niti sam mu postavljala pitanja. Pustila sam da se opusti i da sam počne razgovor sa mnom što se i dogodilo. Budući da je bila i dječakova baka u jednom trenutku je zatražio da se baka upozna sa mnom. Tijekom jahanja su bila i dva

psa iz udruge kao i zadnji put te se S1 odmah sjetio da se zovu Krumpirko i Koni te je narednih nekoliko minuta pjevao pjesmicu o Krumpirku koju je smislio zadnji put. Iznenadilo me kako je S1 znao imena pasa, no imena nove voditeljice i mog imena se nije mogao sjetiti.

6. Sjahivanje

Na kraju sata terapijskog jahanja, voditeljica je pomogla dječaku da siđe s konja te ga je predala baki u naručje budući da dječak ne može hodati. Potom su S1 i njegova sestra nahranili Odu jabukama i napustili udruhu.

7.1.3.4. Četvrti sat terapijskog jahanja

1. Dolazak u udruhu i pojahivanje:

Dječaka (S1) u udruhu kao i inače dovodi njegova majka koja prisustvuje terapijskom jahanju, te je povela i dječakovu mlađu sestru. Pri samom dolasku u udruhu S1 se ponovno susreće s novom voditeljicom terapijskog jahanja. Nakon kratkog upoznavanja voditeljica uz pomoć majke postavlja S1 na kobilu Odu i govori mu da treba prilagoditi posturu tijela tijekom jahanja i čvrsto se držati za ručku na podsedlici.

2. Susret i odnos s konjem

S1 je nakon postavljanja na kobilu bio izrazito miran i u početku je šutio no tijekom jahanja se često okretao prema voditeljici terapije govoreći joj kako je Oda njegov najdraži konj i kako obožava jahanje zbog nje. Nakon terapijskog jahanja S1 se nagnuo prema Odinoj glavi i nježno ju pomazio te rekao da jedva čeka idući dolazak na jahanje.

3. Odnos s voditeljicom tijekom terapijskog jahanja

Na samom početku terapije S1 se upoznao s novom, trećom voditeljicom terapije te je reagirao na nju izrazito pozitivno. Već na početku jahanja počeo je razgovarati s voditeljicom, postavljati joj brojna pitanja, prepričavati joj kako je proveo dan i slično. Voditeljica je jako pozitivna, vesela osoba te sam primjetila da je upravo to djelovalo na S1 u smislu lakšeg uspostavljanja i fizičkog kontakta s voditeljicom, ali i verbalne komunikacije. Također, S1 je tijekom jahanja bio jako radostan i govorio je kako smo voditeljica, kolegica s fakulteta i ja jako vesele osobe kao i on.

4. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Tijekom ovog sata terapijskog jahanja, S1 nije previše razgovarao s majkom budući da je ovog puta satu prisustvovala i njegova mlađa sestra tako da je majka tijekom jahanja hodala iza nas.

5. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Kada smo kolegica s fakulteta i ja stigle u udruhu S1 se odmah okrenuo prema nama i pružio nam ruke kako bi se pozdravio. Odmah se počeo smijati na nas i govoriti majci kako nas dugo nije vidio. Tijekom jahanja, S1 je ovog puta više razgovarao s voditeljicom nego sa mnom no kad kod je prepričavao neku priču ili događaj okrenuo se prema meni provjeravajući slušam li ga. Tijekom jahanja S1 je nekoliko puta pitao voditeljicu, kolegicu s fakulteta i mene koliko imamo godina. Također pred kraj jahanja, S1 se okrenuo prema meni i počeo mi govoriti o svom prijatelju iz Zagreba koji se zove Begred i kako će on uskoro doći njemu u posjet. Majka je odmah pitala S1 tko je Begred i da li je to njegov novi zamišljeni prijatelj na što je S1 odmah reagirao povišenim glasom, govoreći nam da ga nije izmislio.

6. Sjahivanje

Na kraju sata terapijskog jahanja, voditeljica je S1 maknula s konja i pomogla njegovoj majci koja ga je kasnije preuzela u naručje i ostala čekati da otac dođe po njih u udruhu. S1 je stalno kolegici i meni mahao i govorio da se vidimo idući put na jahanju.

7.1.3.5. Peti sat terapijskog jahanja

1. Dolazak u udruhu i pojahivanje

S1 dolazi u udruhu s majkom kao i inače te se nakon pozdravljanja s voditeljicom terapije i sa mnom, S1 postavlja na konja. Na konju se S1 ovog puta bez upute voditeljice sam pridržava ručke na podsedlici i namješta se na leđima konja. Ipak i dalje radi sigurnosti S1, s lijeve strane ga tijekom jahanja pridržavala voditeljica, a s desne ja dok je konja tijekom terapije vodila volonterka.

2. Susret i odnos s konjem

S1 se na početku terapije obradovao čim je ugledao kobilu Odu i stalno je ponavljao kako mu je nedostajala i kako je jedva čekao da ju ponovno dođe vidjeti. Tijekom jahanja S1 je s vremena

na vrijeme vikao: „Brže Oda, đihađihaa! Moramo brže ići!“. Na kraju terapije kao i inače, S1 je pomazio Odu po grivi i pohvalio ju da je najbolji i najbrži konj na svijetu.

3. Odnos s voditeljicom terapijskog jahanja

Na početku terapije S1 se pozdravio s voditeljicom kojoj se jako obradovao i govorio je kako je ona jako zanimljiva i smješna. Tijekom jahanja S1 se stalno okretao prema voditeljici i smijao se, pričao je svoje izmišljene priče u koje se voditeljica kontinuirano maštovito uključivala što je S1 stalno nasmijavalo i bio je vrlo uzbuđen što je mogao pričati sve priče i što ga mi aktivno slušamo. Voditeljica je također stalno govorila šale, pričala o svojoj svakodnevnicu i dijelila svoja iskustva kroz priču s dječakom.

4. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Odnos majke i S1 nije ni ovaj puta dolazio do izražaja, budući da tijekom jahanja sudjeluje veći broj ljudi; volonterke, voditeljica jahanja te ja, tako da majka većinom ide iza nas ili pored nas pa se S1 više usmjerava na osobe koje su mu fizički bliže.

5. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Pri dolasku u S1 je nosila majka u naručju te ga tako donijela do mene kako bismo se pozdravili. S1 je odmah pružio ruku prema mojoj ruci govoreći mi: „Hej ti! Došla si opet!“. S1 se stalno smijao, tijekom jahanja se okretao prema meni dok je pričao svoje izmišljene priče. Kada je ugledao na obali Drave pse, okrenuo se prema meni i pitao me gdje su Krumpirko i Koni i zašto ih nema više na terapijama. Nakon što mu je voditeljica objasnila da su to psi radnika u udruzi i da ih nema jer su ti radnici na odmoru dječak se vrlo brzo prebacio na drugu temu i počeo govoriti o drveću oko nas, bojama lišća i slično. Na kraju terapije se pozdravio sa mnom i rekao mi da moram ponovno doći slušati njegove priče o čarobnjacima koje mi nije ispričao.

6. Sjahivanje

Na kraju sata terapijskog jahanja, S1 je majka uz pomoć voditeljice skinula s konja. Nakon toga su se pozdravili s voditeljicom i sa mnom te napustili udruhu.

7.1.3.6. Šesti sat terapijskog jahanja

7. Dolazak u udrugu i pojahivanje

S1 dolazi u udrugu s majkom i mlađom sestrom. Budući da je Oda već bila spremna za pojahivanje, majka S1 je uz pomoć voditeljice postavila dječaka na podsedlicu i prilagodila položaj nogu.

8. Susret i odnos s konjem

S1 se odmah na početku terapije glasno nasmijao čim je ugledao kobilu Odu i nakon postavljanja na podsedlicu se nagnuo prema njenoj glavi i obuhvatio ju svojim rukama govoreći da je jedva čekao jahanje. Također na kraju terapije, potapšao ju je po leđima i pohvalio ju za današnju terapiju.

9. Odnos s voditeljicom terapijskog jahanja

Čim je S1 pozdravio se s voditeljicom pružanjem ruke i govorio joj je kako je spreman za jahanje. Tijekom jahanja voditeljica je pričala s dječakom o crtićima, o ljetu, komarcima i slično. Budući da je govorila kako ima mnogo komaraca i kako ju stalno grizu dječak se odmah okrenuo prema voditeljici i svojim rukama počeo tjerati komarce govoreći kako će se on brinuto za nju i mene kako nas komarci ne bi grizli.

10. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Majka je i ovaj puta hodala iza nas sa sestrom S1 no kontinuirano se uključivala u dječakove razgovore o čarobnjacima, zmijama, drveću i slično te mu je postavljala pitanja kako bi ga potaknula da što više govori i dijeli svoja iskustva. Dječak je na to lijepo reagirao, osvrtao se prema majci i smijao se na nju.

11. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Nakon što su S1 majka i voditeljica postavile na konja, S1 se okrenuo prema meni i rekao mi kako ima nove naočale jer su mu se stare razbile. Nisam stigla niti reagirati na izrečeno budući da je S1 odmah krenuo govoriti o čarobnjaku kojeg je sreo prije nekoliko dana. Pozorno sam slušala dječakove priče, a on se kontinuirano okretao prema meni provjeravajući slušam li ga. Također, tijekom jahanja je rukom mahao iznad mojih leđa i tapšao me po leđima kako bi otjerao komarce govoreći da je on moj zaštitnik. Na kraju terapije, pozdravila sam se S1 i njegovom

majkom, budući da mi je ovo bio posljednji susret s njima, a S1 mi je pružio ruku i nasmijao se. S1 me upitao hoću li još dolaziti na jahanje, a kada sam mu odgovorila da ne mogu više dolaziti S1 se nasmijao i rekao da će on dolaziti i dalje u udrugu, pa da svratim ponekad do njega.

12. Sjahivanje

Na kraju sata terapijskog jahanja, S1 je majka uz pomoć voditeljice skinula s konja. Nakon toga smo se svi međusobno pozdravili kratko porazgovarali. Potom sam napustila udrugu, dok je S1 ostao s majkom i sestrom čekati prijevoz.

7.2. Slučaj 2.

Drugi slučaj čini djevojčica u dobi od 8 godina koja boluje od cerebralne paralize, odnosno ima teži oblik cerebralne paralize koji zahvaća zdjelicu i noge te ne može samostalno hodati već je smještena u kolica. Ima ponekad poteškoća i s kretnjama ruku, a osim toga, djevojčica ima i poteškoća s govorom, slabovidna je te joj je oštećen sluh pa djevojčica nosi slušne aparatiće. Djevojčica zajedno sa sestrom blizankom, koja također ima cerebralnu paralizu, ali lakši oblik, dolazi u udrugu *Mogu* već 5 godina na preporuku liječnika.

Djevojčicu sam planirala promatrati šest puta kao i dječaka, no nakon tri promatranja djevojčica je otišla na more iz zdravstvenih razloga tako da se promatranje prekinulo. Unatoč tome, iz dobivenih rezultata prva tri susreta, moguće je dobiti jasnu sliku unutar svih promatranih kategorija.

7.2.1. Intervju s voditeljicom terapijskog jahanja

Na prvom terapijskom susretu, prije početka terapije s djevojčicom (S1) provela sam polustrukturirani individualni intervju s voditeljicom terapijskog jahanja.

1. Prva skupina pitanja je vezana uz socijalne odnose djeteta koje sam još dodatno podijelila na odnos prema životinji, odnos s voditeljicom jahanja te odnos s drugom djecom. Prva pitanja koja sam postavila voditeljici terapijskog jahanja bila su vezana uz odnos djevojčice prema životinji: *Kako je djevojčica reagirala na prvi kontakt sa životinjom, a kako reagira sada na uspostavljanje kontakta sa životinjom?, Kakav je bio odnos djevojčice prema životinji i kako se taj odnos razvijao tijekom 5 godina terapije?, Kako*

se djevojčica brine o životinji te koliko su se mijenjale njene obaveze u udruzi s obzirom na vrijeme koje je provela u procesu terapije?. Voditeljica je na postavljena pitanja odgovorila kako je djevojčica na početku terapijskog procesa imala veliki strah od konja zbog njihove fizičke veličine, budući da djevojčica boluje od težeg oblika cerebralne paralize i dolazi u udruhu u kolicima. Njen prvi susret s konjem je bio pun straha, fizičkog odmicanja od životinje i plakanja. Djevojčica je u početku odbijala sjediti na konju i bojala se njegovih kretnji no uz podršku majke i sestre blizanke koja također boluje od cerebralne paralize, ali u dosta blažem obliku te također polazi terapijsko jahanje, djevojčica se s vremenom prestala bojati jahanja. Djevojčica se s obzirom na svoje stanje i ograničenost kretanja ne brine na nikakav način o konju.

Nakon toga postavila sam voditeljici set pitanja vezanih uz odnos djeteta prema drugoj djeci u udruzi i prema njoj, kao voditeljici terapijskog jahanja: *Kako djevojčica reagira na drugu djecu u udruzi?, Koliko se promijenio način uspostavljanja odnosa s drugom djecom u udruzi na početku njene terapije pa dosada?, Kako je utjecalo terapijsko jahanje i odnos prema životinji na sklapanje prijateljstava s drugom djecom?, Uspostavlja li djevojčica na lak način pozitivne odnose s drugom djecom i s Vama, kao njenom voditeljicom?, Kako je djevojčica uspostavljala početne kontakte s Vama, a koliko se Vaš odnos s djevojčicom promijenio tijekom terapijskog jahanja?.* Budući da se u udruzi ne provode grupna terapijska jahanja, djevojčica i njena sestra zajedno jašu. Djevojčica je od početka bila jako vezana uz sestru i gledala je na nju, kako ona jaše, prati pravila i izvodi aktivnosti na konju te je uz njenu pomoć i ona počela razvijati vještine jahanja. Budući da je djevojčica već dugo u udruzi, voditeljica smatra da je djevojčica kroz godine razvila svoj odnos s konjem. Budući da od početka u terapijskom jahanju djevojčice i njene sestre, sudjeluju osim voditeljice i majke, voditeljica jahanja druge djevojčice i jedna volonterka, djevojčica je stekla i potrebne vještine uspostavljanja razgovora i fizičkog približavanja drugim osobama. Na početku je djevojčica odbijala fizički kontakt s voditeljicom jahanja i nije se previše upuštala u razgovor niti je reagirala na poticaje od strane voditeljice. S vremenom je gledajući svoju sestru kako slobodno i otvoreno razgovara sa svojom voditeljicom i djevojčica počela postavljati pitanja svojoj voditeljici. Jednom kada su voditeljica i djevojčica stvorile otvoreniji i povjerljiviji odnos, djevojčica je postala privrženija voditeljici, tražila je zagrljaje od voditeljice i uspostavljala je fizički kontakt diranjem ruke ili kose.

2. Sljedeća skupina pitanja je vezana uz verbalnu i neverbalnu komunikaciju ispitanika: *Možete li objasniti i ukratko opisati osnovnu komunikaciju djevojčice prema životinji?, Potiče li proces usavršavanja vještine jahanja djevojčicu na razgovor te povećava li njen interes za vanjski svijet?, Kako se razvijala njena sposobnost i spremnost na fizičko približavanje drugoj djeci, životinji i Vama?, Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u razvoju neverbalne komunikacije? Komunicira li djevojčica različitim gestama, mimikom i slično s Vama i majkom?.* Prema riječima voditeljice između djevojčice i konja nema baš komunikacije ni u verbalnom ni u neverbalnom smislu. Budući da je djevojčica teže bolesna, ne provodi toliko vremena s konjem nakon jahanja kao što provodi njena sestra, već odmah po završetku jahanja, majka djevojčicu postavlja u kolica i odvodi ju sa strane kako se djevojčica ne bi uplašila ostalih konja ili muških volontera budući da se boji muških osoba. Što se tiče neverbalne komunikacije, djevojčica otežano govori i ponekad ju je teško razumijeti te zbog toga često upostavlja fizički kontakt s volonterkama, majkom i voditeljicom jahanja te pokazuje rukama ono što želi izreći ili ono o čemu želi govoriti. Djevojčica se neprestano smije, uspostavlja dugi kontakt očima kada se fokusira na jednu osobu te potom uspostavlja razgovor.
3. Sljedeća skupina pitanja vezana je uz emocionalnu inteligenciju dječaka, odnosno samoregulaciju, samostalnost izvođenja određenih aktivnosti, samopouzdanje, osjećaj postignuća, interes za vanjski svijet i slično. Pitanja koja sam u tom dijelu intervjuja postavljala voditeljici su: *Kako djevojčica prihvaća terapijsko jahanje?, Očituje li se kod djevojčice nesigurnost, opterećenje ili razigranost i motiviranost?, Pomaže li terapijsko jahanje u prevladavanju njenih strahova i stresa?, Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u podizanju njene svijesti o vlastitom tijelu i mogućnostima?, Koliko je djevojčica spremna i sklona izražavati svoje osjećaje pred drugima te koliko se to promijenilo tijekom terapijskog jahanja?.* Voditeljica je na postavljena pitanja odgovorila kako je djevojčica na početku terapijskog jahanja reagirala negativno na uspostavljanje kontakta s konjem i fizičko približavanje konju. Bojala se biti pored konja zbog njegove fizičke veličine i kod djevojčice se zaista očitovao veći stupanj nesigurnosti, straha i opterećenja. Kasnije, kako je djevojčica napredovala napredovao je i njen odnos prema konju i voditeljici jahanja, djevojčica je shvatila ozbiljno terapiju, pravila i način jahanja prilagođen njenom stanju te je pažljivo slušala voditeljicu u svemu. Budući da je djevojčica provodila vrijeme u bolnici na terapijama i vježbama većinom sa ženskim osobama, a tako i u udruzi, razvila je određeni strah prema muškim osobama. No budući

da udruzi postoji mnogo muških volontera i radnika, djevojčica je tijekom svojih dolazaka u udruhu polako počela prevladavati taj strah.

7.2.2. Intervju s roditeljem

Poslustrukturirani individualni intervju s majkom djevojčice sam održala nakon prvog sata terapijskog jahanja na kojem sam sudjelovala. Majka djevojčice je od početka terapije bila vrlo otvorena i raspoložena za razgovor. Pitanja koja sam joj postavila tijekom intervjuja sam podijelila u tri skupine; prva skupina pitanja je bila vezana uz socijalne odnose djevojčice, druga skupina pitanja je bila vezana uz verbalnu i neverbalnu komunikaciju djevojčice te treća skupina uz emocionalnu inteligenciju.

1. Prvi set pitanja koje sam postavila majci su bila vezana uz odnos djevojčice prema konju: *Kako je djevojčica reagirala na prvi kontakt sa životinjom, a kako reagira sada na uspostavljanje kontakta sa životinjom?, Kakav je bio njen odnos prema životinji i kako se taj odnos razvijao tijekom 5 godina terapije?.* Prema sjećanju majke, djevojčica je u početku imala strah od konja, često se događalo da nije htjela prići bliže konju, pomaziti ga niti dopustiti majci da ju posjedne na konja. Tijekom svog boravka u udruhu djevojčica je prevladala strah od fizičkog približavanja velikim konjima, ali je u međuvremenu razvila strah od malih konja, ponija. Odnos prema životinji djevojčica u početku nije baš imala, odnosno taj odnos je bio uspunjen strahom i nervozom. Kasnije, uz poticanje svoje sestre blizanke, majke i voditeljice jahanja djevojčica se počela zanimati za konja kojeg je jahala u smislu da je počela postavljati pitanja vezana uz njegovu dob, njegov način provođenja vremena u udruhu, hranjenje i slično. S vremenom je bez straha dopuštala majci da ju posjedne na konja, postala je otvorenija prema uspostavljanju fizičkog kontakta s konjem i slično.

Nakon toga sam s majkom porazgovarala o razvoju socijalnih vještina djevojčice, odnosno načinu na koji djevojčica uspostavlja odnose s drugom djecom i kako te odnose održava. Pitanja su glasila: *Kako je djevojčica u početku reagirala na kontakt s drugom djecom i kako joj je terapijsko jahanje pomoglo u tome?, Kako je utjecalo terapijsko jahanje i odnos prema životinji na sklapanje prijateljstava s drugom djecom?, Ima li djevojčica mnogo prijatelja i provodi li često vrijeme s njima?.* Majka je na postavljena pitanja odgovorila kako je djevojčica od početka zapravo bila dosta otvorena prema drugoj djeci vjerojatno zbog bliskog odnosa sa sestrom blizankom pa je navikla na

svakodnevno druženje s njom i njihovim prijateljima. Majka je naglasila kako smatra da je terapijsko jahanje pomoglo u razvoju vještina uspostavljanja razgovora prema odraslim osobama, više nego prema drugoj djeci. Terapijsko jahanje ima bitnu ulogu u njenom životu, prema riječima majke, jer djevojčica otežano govori i zbog toga je u početku izbjegavala razgovor s drugom djecom iako se upuštala u igru s njima. No budući da u udruzi stječe nova iskustva koja druga djeca često nemaju, pronašla je način na koji se uključi lakše u razgovor tako da uz pomoć sestre počne govoriti o danu provedenom s konjima i druga djeca na to odmah reaguju pozitivno. Na takav način ona stječe svoju prihvaćenost i popularnost u društvu što joj olakšava provođenje vremena s djecom koja nemaju teškoća ili nemaju teškoća sličnih njenim teškoćama.

Zatim su uslijedila pitanja vezana uz obiteljske odnose: *Koliko i kako se promijenio odnos i komunikacija djevojčice prema Vama i njenom ocu s obzirom na sudjelovanje u terapijskom jahanju?, Kako je terapijsko jahanje utjecalo na prihvaćanje autoriteta odraslih osoba te na njene reakcije prema postavljenim obiteljskim pravilima?, Da li je odnos prema konju i provođenje vremena u udruzi utjecalo na ovisnost, odnosno neovisnost djevojčice u odnosu prema Vama, kao roditeljima?. Što se tiče odnosa i komunikacije djevojčice prema roditeljima, majka je naglasila kako je djevojčica od početka vrlo poslušna i kod kuće i u vrtiću te u udruzi. Shvaća zašto postoje određena pravila, određeni zahtjevi i zadaci koje treba izvršiti i to radi na prihvatljiv i odgovoran način. Terapijsko jahanje je prema riječima majke utjecalo najviše na razvoj neovisnosti djevojčice o roditeljima. Veliki dio djetinjstva djevojčica je dosada provela pretežito u roditeljskom okruženju, kad god je provodila vrijeme u bolnicama ili terapijskim prostorima, uvijek je to bilo uz prisustvo majke ili oca. Zbog toga je djevojčica u početku teže uspostavljala interakciju s drugim odraslim osobama bez podrške i poticanja majke. U udruzi je djevojčica prepoznala važnu ulogu voditeljice terapijskog jahanja i shvatila da je uz majku ili bez majke, voditeljica ona koja vodi terapiju i provodi aktivnosti i pravila. To je naučilo djevojčicu da se prilagodi i odgojiteljicama u vrtiću, njihovim zahtjevima i pravilima ponašanja.*

Pitanja vezana uz odnos djevojčice prema školi, odnosno vrtiću su glasila: *Budući da je djevojčica u vrtiću, možete li mi opisati na koji način uči kod kuće?, Smatrate li da je terapijsko jahanje utjecalo na izvršavanje obaveza i zadaća?, Ukoliko smatrate da je utjecalo, molim Vas opišite ukratko na koji način?. Djevojčice najčešće uče skupa,*

odnosno njena sestra blizanka ide u školu za razliku od djevojčice koju sam promatrala. Zbog toga njena sestra najčešće provodi vrijeme s njom učeći ju novim sadržajima i pomaže joj u ispunjavanju zadataka iz vrtića i slično. Majka smatra da je terapijsko jahanje pomoglo djevojčici u smislu stjecanja sposobnosti za preuzimanje odgovornosti i poštivanja pravila pri učenju određenih sadržaja. Djevojčica je naučila da postoje pravila koja treba razumijeti i pratiti kako bi završila određeni zadatak uspješno.

2. Sljedeća skupina pitanja je bila vezana uz verbalnu i neverbalnu komunikaciju ispitanika: *Možete li objasniti i ukratko opisati neverbalnu komunikaciju djevojčice?, Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u razvoju neverbalne komunikacije djevojčice? Komunicira li djevojčica različitim gestama, mimikom s Vama, drugom djecom i odraslima?.* Majka je odgovorila na postavljena pitanja da djevojčica često koristi neverbalnu komunikaciju jer otežano govori i nosi slušne aparatiće pa ponekad ne čuje što joj drugi govore, dok drugi teško razumiju što im ona govori. Zbog toga često koristi pokrete rukama, pokazivanje na određene stvari, pokrete očima i slično kako bi bolje uspostavila razgovor i objasnila ono što želi reći. Terapijsko jahanje pomaže u razvoju neverbalne komunikacije jer se djevojčica susreće s drugim ljudima ondje i mora često razgovarati s njima te samim time češće koristi i neverbalne izraze i znakove.
3. Sljedeća skupina pitanja vezana je uz emocionalnu inteligenciju djevojčice, odnosno samoregulaciju, samostalnost izvođenja određenih aktivnosti, samopouzdanje, osjećaj postignuća, interes za vanjski svijet i slično. Pitanja koja sam u tom dijelu postavila majci su glasila: *Kako je djevojčica na početku prihvaćala terapijsko jahanje? Očituje li se kod djevojčice nesigurnost, opterećenje ili razigranost i motiviranost?, Pomaže li terapijsko jahanje u prevladavanju njenih strahova i stresa?, Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u podizanju svijesti djevojčice o vlastitom tijelu i mogućnostima?, Koliko je djevojčica spremna i sklona izražavati svoje osjećaje pred drugima te koliko se to promijenilo tijekom terapijskog jahanja?.* Majka je odgovorila da je djevojčica na samom početku terapije prihvaćala samu ideju jahanja vrlo pozitivno no kada se susret s konjima dogodio, njena reakcija nije bila pozitivna već ispunjena njenim strahom od konja. Stalno je ponavljala da je konj prevelik i da ga se boji. Kasnije uz veliku pomoć voditeljice terapijskog jahanja, različite igre pogađanja koje je tijekom jahanja provodila njena sestra s volonterkom, djevojčica se otvorila prema jahanju, prema fizičkom približavanju i kontaktu s konjima. S vremenom je postajala sve motiviranija na

odlazak u udrugu i jahanje. Što se tiče svijesti djevojčice o bolesti i mogućnostima vlastitog tijela, majka smatra da je terapijsko jahanje u tome jako pomoglo. Djevojčica je često znala biti tužna kada je vidjela koje mogućnosti ima njena sestra, kako može samostalno hodati, izvoditi različite aktivnosti i slično. Terapijsko jahanje je djevojčici pomoglo u podizanju samostalnosti, pomoglo joj je u stjecanju osjećaja postignuća, uspješnosti te u prihvaćanju mogućnosti koje ima i koje može iskoristiti.

7.2.3. Promatranje

7.2.3.1. Prvi sat terapijskog jahanja

Slika 3. Konji u udruzi

Slika 4. Smještaj konja

1. Dolazak u udrugu i pojahivanje

S2 dolazi u udrugu s majkom i sestrom blizankom koja je također zbog cerebralne paralize uključena u program terapijskog jahanja. Budući da sestra ima lakši oblik cerebralne paralize njoj tijekom jahanja pomažu volonterka i njena voditeljica, dok S2 pomaže majka i voditeljica terapijskog jahanja. S2 jaše na kobili Odi na podsedlici te se drži za improviziranu ručku budući da joj je potrebna što veća stabilnost i sigurnost zbog njene bolesti.

2. Susret i odnos s konjem

S2 se na početku terapije radovala kobili Odi na koju je već navikla i prilagodila joj se. Nakon što su ju postavili na kobilu, S2 se čvrsto držala za ručku i nije se previše gibala dok nije krenulo samo jahanje. Tijekom jahanja je ponekad pružila ruku prema grivi kobile i pomazila ju, ali pri tome nije ništa govorila.

3. Odnos s voditeljicom terapijskog jahanja

Na početku terapije S2 se pozdravila s voditeljicom jahanja tako što joj je pružila ruku i nasmijala se. Tijekom jahanja je S2 bila dosta tiha, nije previše govorila niti je reagirala na postavljena pitanja koja joj je upućivala voditeljica jahanja. Na pitanja je više odgovarala majka i pokušavala potaknuti S2 na razgovor. Pred kraj terapije je S2 počela govoriti voditeljici o haljini koju je dobila od bake i kolačima koje joj je baka ispekla.

4. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Odnos majke i S2 je vrlo blizak, pun privrženosti i ovisnosti djevojčice o pomoći majke budući da je djevojčica u kolicima, otežano govori i slabo čuje te joj je konstantno potrebna majčina podrška i pomoć. Na početku jahanja S2 je majka uzela iz kolica i nosila ju do konja te ju postavila na konja. Cijelo to vrijeme S2 je čvrsto grlila majku. Tijekom jahanja majka je poticala S2 na razgovor no neuspješno, ali je S2 reagirala uvijek na majčina pitanja u smislu da se uvijek okrenula prema majci i nasmijala joj se. Također kada je S2 počela govoriti voditeljici jahanja o haljini, voditeljica ju nije mogla u svemu razumijeti pa je majka pomagala djevojčici u ponavljanju riječi i objašnjavala ono što je htjela reći.

5. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Pri dolasku u udrugu S2 je odmah primjetila kolegicu s fakulteta i mene, budući da smo taj dan obje sudjelovale u satu terapijskog jahanja. Na početku S2 nije uspostavljala kontakt sa mnom niti je htjela razgovarati ili odgovarati na pitanja koja sam joj postavljala iako sam cijelo vrijeme hodala uz djevojčicu s njene desne strane i pridržavala ju na konju. Tek pred kraj terapije kada je započela razgovor s voditeljicom o haljini koju je dobila od bake, S2 se u jednom trenutku okrenula prema meni, dodirnula mi ruku i nasmijala se. Nakon terapije, S2 je majka smjestila nazad u kolica, a ja sam nakon toga prišla S2 i počela se s njom pozdravljati budući da sam trebala uskoro ići iz udruge. S2 je u jednom trenutku pružila ruku prema mojoj kosi i počela ju dirati. Na kraju me pitala hoću li se vratiti i idući put kada ona dođe kako bi se mogle ponovno družiti.

6. Sjahivanje

Na kraju sata terapijskog jahanja, S2 je majka uz pomoć voditeljice skinula s kobile i smjestila u kolica te ju odvela do auta. Budući da su S2 i njena sestra htjele još malo ostati u udruzi majka

im je dopustila te je S2 malo razgovarala sa mnom i gledala sestru kako se igra sa psima. Nakon toga ih je majka smjestila u auto i napustile su udrugu.

7.2.3.2. Drugi sat terapijskog jahanja

1. Dolazak u udrugu i pojahivanje

Kada sam došla u udrugu, S2 je već bila ondje sa svojom sestrom i majkom. Čekale su da voditeljice dođu s konjima kako bi započeli terapiju. S2 je majka ponovno postavila na kobilu Odu uz pomoć voditeljice terapijskog jahanja.

2. Susret i odnos s konjem

Ovog puta je S2 bila jako sretna kada je ugledala kobilu Odu i počela je odmah govoriti majci kako je Oda okupana i kako joj se sjaji dlaka. Nakon što su ju postavili na kobilu S2 ju je počela maziti po leđima i govoriti kako je lijepa i glatka.

3. Odnos s voditeljicom terapijskog jahanja

Ovog puta je S2 tijekom jahanja reagirala na razgovor između voditeljice i majke o vrtiću koji S2 polazi i terapijama na koje idu dva puta tjedno. S2 se odmah uključila u razgovor govoreći voditeljici kako se u vrtiću igrala s prijateljicama. Nakon toga S2 nije započinjala razgovor s voditeljicom, nego je svaki put kada bi joj se voditeljica okrenula i rekla da ispravi glavu i leđa, S2 bi se nasmijala i odmah poslušala uputu voditeljice.

4. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Kao i prošli put djevojčicu je majka prije terapije gurala u kolicima i dok su čekale voditeljice i konje, majka i S2 su sjedile jedna kraj druge u malom dječjem parku u udruzi i igrale su neku igru rukama. Tijekom jahanja S2 nije toliko razgovarala s majkom budući da je ovog puta bila više fokusirana na moju prisutnost i razgovarala sa mnom. Nakon jahanja S2 se tijekom svog razgovora sa mnom kontinuirano okretala prema majci i rukama joj pokazivala na mene, moju kosu, hlače te je uvijek tražila majku dopuštenje da me zagrlji, poljubi te pogleda u moju torbu. Tek kada bi joj majka rekla da smije ili da mene prvo pita, S2 bi tek onda učinila to što je htjela ili bi prvo na poticaj majke pitala mene za dopuštenje.

5. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Tijekom jahanja je S2 je na početku većinom šutila no cijelo vrijeme se okretala prema meni budući da sam tijekom jahanja ponovno hodala s njene desne strane. Kada je terapijsko jahanje završilo, S2 je tražila od majke da ju dovede u kolicima do mene jer je htjela razgovarati sa mnom. Odmah je rukama uhvatila moju kosu te me ispitivala koje boje su hlače i majica koje nosim. Potom je uhvatila moju torbicu i pitala majku i mene smije li pogledati što sve imam. Nakon što sam joj dopustila, S2 je izvlačila jednu po jednu stvar iz torbice. Nakon što je majka napomenula da moraju krenuti, S2 me pitala smije li me zagrliti i poljubiti, a nakon toga sam i ja nju poljubila. Potom je tražila od sestre da dođe vidjeti kako se mi grlimo i govorila je sestri kako smo joj kolegica s fakulteta i ja nove najbolje prijateljice i da ćemo idući put ići kod nje na igranje.

6. Sjahivanje

Nakon što je završio sat terapijskog jahanja, S2 je majka uz moju pomoć skinula s kobile i postavila u kolica. Nakon razgovora s kolegicom koja je sudjelovala u današnjem satu i sa mnom, napustila je s majkom i sestrom udругu.

7.2.3.3. Treći sat terapijskog jahanja

1. Dolazak u udругu i pojahivanje

S2 i njena sestra su došle s majkom u udругu u dogovoreno vrijeme te su konji za terapijsko jahanje već bili spremni pa je majka uz pomoć voditeljice terapijskog jahanja i mene smjestila djevojčice na konje kako bi jahanje moglo što prije krenuti.

2. Susret i odnos s konjem

S2 je danas došla u udругu jako sretna i raspoložena za jahanje tako da je jedva čekala da ju postave na kobilu Odu. Iako S2 tijekom pojahivanja nije mnogo govorila, stalno se smijala na voditeljicu terapijskog jahanja i čvrsto se držala za ručku na podsedlici. Što se tiče odnosa S2 i konja tijekom današnjeg terapijskog susreta, S2 nije uspostavljala nikakav fizički kontakt s kobilom tijekom pojahivanja nego tek nakon jahanja. Tada je mazila kobilu po glavi i leđima, ali također nije ništa govorila niti o kobili niti joj upućivala neke verbalne znakove.

3. Odnos s voditeljicom terapijskog jahanja

S2 se na početku terapije pozdravila s voditeljicom uspostavljajući fizički kontakt rukovanjem. Također tijekom pojahivanja, S2 je bila vrlo poslušna i cijelo vrijeme je pomno pratila slušala njene upute. Tijekom jahanja S2 je bila dosta šutljiva, nije previše razgovarala s voditeljicom iako joj je voditeljica više puta pokušala postaviti pitanja vezana uz to kako je provela dan, kako joj je bilo u vrtiću i slično. Iako ju je i majka tijekom jahanja kontinuirano poticala na razgovor S2 je ovog puta bila posebno usmjerena na svoju sestru koja je jahala odmah iza nje.

4. Odnos s majkom tijekom terapijskog jahanja

Na samom početku jahanja djevojčica se uplašila ponija koji su hodali po dvorištu udruge prilikom pojahivanja pa je majka stalno bila uz S2 i držala ju za ruku kako bi se smirila. S2 je tijekom terapijskog jahanja ublažila svoj strah od konja, ali samo velikih dok je razvila strah od manjih konja, odnosno ponija s kojima se često susreće u udruzi. Tijekom jahanja majka je držala djevojčicu s lijeve strane te se djevojčica okretala stalno prema majci i ispitivala ju što govori njena sestra sa svojim voditeljicama. Majka je S2 prepričavala razgovor njene sestre i voditeljica na što je S2 pozitivno reagirala podizanjem jedne ruke u zrak i smijanjem. Također, nakon jahanja, sestra S2 se sa svojom prijateljicom, koja je prisustovala terapijskom jahanju, igrala sa ponijima tako da se S2 ponovno jako uplašila i stalno se pomicala prema majci i prema meni budući da sam bila kraj nje.

5. Odnos s promatračicom tijekom terapijskog jahanja

Tijekom pojahivanja i tijekom jahanja S2 nije razgovarala sa mnom iako sam ju ja stalno pokušavala poticati na razgovor pitanjima no kada sam uvidjela da je S2 previše usmjerena na igru pogađanja koju je tijekom jahanja provodila njena sestra prestala sam joj postavljati pitanja i pustila da se uključi u igru. Tek nakon jahanja dok se njena sestra s prijateljicom igrala u dvorištu udruge sa ponijima S2 se u kolicima brzo smjestila kraj mene govoreći mi kako se boji malih konja i da ju ja zaštitim. Kad god bi se njena sestra približila s ponijem S2 je počela glasno govoriti „ne“ i mahati rukama. Stalno je rukama pokazivala da se spustim kako bih joj bila što bliže te je nekoliko puta tražila da ju zagrlim i poljubim u obraz. Stalno je glasno dozivala sestru govoreći joj da dođe vidjeti kako se grlimo.

6. Sjahivanje

Na kraju jahanja S2 smo njena majka i ja spustile s konja te ju je majka potom smjestila u kolica kraj njihovog auta gdje smo svi skupa čekali da se njena sestra poigra kako bi mogle krenuti kući.

8. Rasprava o rezultatima istraživanja

Dobro razvijene socijalne vještine utječu na ponašanje pojedinca i njegovu prilagodbu društvenoj zajednici i njenim zahtjevima te vrijednosnim sustavima na kojima je društvo izgrađeno. Posebna pomoć i podrška je potrebna djeci s teškoćama u razvoju, a razlike koje se javljaju u procesu socijalizacije kod djece s teškoćama su izražene i većinom očite. Razlike se najviše uočavaju pri usporedbi djece u aktivnostima koje od njih traže aktivno sudjelovanje, socijalnu prilagodbu, socijalnu osjetljivost i sposobnosti suradnje s drugim osobama (Katz i McClellan, 1997).

Kroz intervju s majkama dječaka i djevojčice te voditeljicama terapijskog jahanja moglo se već primjetiti da postoje određene razlike u utjecaju terapijskog jahanja na ispitanike. Što se tiče dječaka s lakšim oblikom cerebralne paralize, njegova majka te voditeljica terapije su naglašavale pozitivan utjecaj terapijskog jahanja na dječaka iako je dječak od početka bio vrlo otvoreno, prilagodljivo i poslušno dijete. Terapijsko jahanje mu je pomoglo da se još više otvori prema drugim odraslim osobama koje nisu bile dio samo obiteljskog konteksta i stekne socijalne vještine kroz odnos s konjem i voditeljicom terapijskog jahanja. Kod djevojčice s težim oblikom cerebralne paralize, slabovidnošću, oštećenjem sluha i govora, majka i voditeljica terapijskog jahanja su naglašavale mirnoću, početnu zatvorenost i sramežljivost djevojčice te strah od konja koji se postupno ublažavao tijekom dolazaka na terapijsko jahanje. Iako je terapijsko jahanje prema riječima osoba koje sam intervjuirala pozitivno utjecalo na socijalizaciju ispitanika, kod djevojčice se očituje nešto sporiji utjecaj terapije na stjecanje socijalnih vještina i emocionalni razvoj budući da djevojčica ima i više poteškoća u razvoju nego dječak.

Tijekom promatranja usmjeravala sam se na aktivnosti u kojima se najviše ističu ispitanikove sposobnosti za uspostavljanje i održavanje socijalnih odnosa, sposobnosti verbalne i neverbalne komunikacije te sposobnosti reguliranja emocija. Kroz aktivnosti pojahivanja, susreta s konjem, jahanja i sjahivanja promatrala sam odnos dječaka i djevojčice prema životinji, prema voditeljicama terapijskog jahanja, prema roditeljima koji su sudjelovali u terapiji te prema meni

kao promatračici. Kroz uspostavljanje kontakta s navedenim sudionicima terapijskog jahanja mogu se lako primjetiti razlike u ponašanju i socijalnim vještinama između ispitanika. Što se tiče uspostavljanja i održavanja socijalnih odnosa, dječak od početka promatranja lako uspostavlja i fizički i verbalni kontakt s osobama koje sudjeluju u njegovoj terapiji. Voditeljica lako dopire do dječaka upravo kroz njegovu vezanost i kvalitetno izgrađen odnos s konjem. Na takav način dječak uvijek pozitivno reagira na upute voditeljice tijekom jahanja prihvaćajući konja kao živo biće koje mu pomaže, a voditeljicu kao autoritet. Svakim novim dolaskom na terapiju dječak se sve više otvarao i prvi uspostavljao fizičke kontakte i razgovore te se kroz prepričavanje svojih iskustava u udruzi lakše približavao drugim osobama i izražavao osjećaje.

Djevojčica s druge strane, zbog svojih poteškoća i težeg oblika cerebralne paralize teže uspostavlja verbalni kontakt s drugim osobama. Na početku terapije djevojčica je bila zatvorena i sramežljiva no svakim novim dolaskom na terapiju se sve više prilagođavala novoj situaciji i pozitivno reagirala na postavljena pitanja i uspostavljanje fizičkog kontakta. Djevojčica je zbog problema s govorom i sluhom sklona izražavanju kroz plač, glasno vikanje, dodirivanje rukama, pokazivanje na objekte u njenoj okolini i slično. Iako djevojčica nema toliko izgrađen odnos s konjem kao dječak, na nju vrlo pozitivno utječe odnos s voditeljicom terapijskog jahanja koja ju usmjerava tijekom jahanja i daje joj upute te ju potiče na razgovor s drugima. Djevojčica vrlo lako prepoznaje potrebe drugih i poštuje ih, dopušta drugima da završe svoj govor, da izraze svoje osjećaje i tek tada se ona uključuje i govori o sebi, surađuje i prihvaća sve obaveze i odgovornosti koje joj se tijekom terapije postavljaju.

9. Zaključak

Djeca s teškoćama u razvoju često svoje vrijeme provode u prostorijama za terapije i u bolnicama te zbog toga često teže razvijaju socijalne vještine i potrebu za djelotvorno uspostavljanje socijalnih odnosa s drugom djecom i odraslima koji nisu dio njihova svakodnevnog života. Terapijsko jahanje kao oblik rehabilitacije za djecu s teškoćama u razvoju ima veliki utjecaj na razvoj socijalnih vještina potrebnih za kvalitetno uspostavljanje odnosa s drugim osobama koje nisu dio njihova obiteljskog konteksta (All i Loving, 1999).

Prema rezultatima dobivenim intervjuiranjem roditelja ispitanika i voditeljica terapijskog jahanja može se potvrdno odgovoriti na postavljena istraživačka pitanja. Rezultati promatranja ukazuju na važnost dobro strukturiranog i dugotrajnog programa terapijskog jahanja u radu s djecom s

teškoćama u razvoju. Kroz odnos s voditeljicom terapijskog jahanja i volonterima u udruzi te odnos bliskosti i naklonosti prema konjima uz aktivnosti koje uključuju poticanje adaptivnih funkcija, socijalizacije te upoznavanje djece s novim izazovima, djeci se olakšava uspostavljanje i održavanje pozitivnih socijalnih odnosa. Programi terapijskog jahanja pozitivno utječu na stjecanje, unapređivanje i potvrđivanje socijalnih vještina te na emocionalni razvoj djece s teškoćama u razvoju, osobito u reguliranju njihova ponašanja, kontroliranju emocija i razvoju socijalne osjetljivosti za druge osobe. Na taj način se djetetu omogućuje razvijanje samostalnosti u socijalnoj i emocionalnoj sferi te ga se dodatno priprema za funkcionalnu integraciju u njegovoj društvenoj okolini. Naravno, utjecaj terapijskog jahanja, brzina njegova pozitivnog i kvalitetnog utjecaja na socijalizaciju djeteta s teškoćama će ovisiti uvijek o stupnju i vrsti teškoća koje određeno dijete ima.

Ova saznanja mogu pomoći roditeljima djece s teškoćama u razvoju, odgajateljima u vrtićima te nastavnicima, ali i voditeljima terapijskog jahanja u daljnjem osmišljavanju i prilagođavanju aktivnosti programa različitim potrebama i mogućnostima djece s različitim teškoćama u razvoju. Kombiniranje intervjuiranja roditelja ispitanika te voditeljica terapijskog jahanja i promatranja terapijskog jahanja omogućilo je dobivanje potpunije te pouzdanije slike o pozitivnom utjecaju terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju. Ograničenje ovog istraživanja se nalazi u malom broju ispitanika te mogućnosti izostajanja ispitanika s terapije zbog odlazaka na terapije u bolnicu i preglede ili prekidanja promatranja zbog odsutnosti ispitanika.

Suvremena pedagogija se zalaže da terapijsko jahanje bude uključeno u školske preventivske programe, ne samo za djecu s teškoćama u razvoju, već i za djecu s problemima u ponašanju kao što je hiperaktivnost i druge vrste teškoća. Stoga je suradnja škole i udruga koje se bave terapijskim jahanjem od izuzetne važnosti, bitan čimbenik pokazivanja skrbi i brige o djeci kojim se nastoji ugoditi prirodi djeteta, njegovim potrebama i cjelovitom razvoju.

10. Popis literature

All, A.C., Loving, G.L. (1999). Animals, Horseback Riding, and Implications for Rehabilitation Therapy. *Preuzeto s:*

http://www.sld.cu/galerias/pdf/sitios/rehabilitacionequino/therapeutic_riding.pdf (28.04.2015).

Bartolac, A. (2013). Socijalna obilježja svakodnevnog života djece i mladih s ADHD-om. *Ljetopis socijalnog rada*, 20(2), 269-300.

Bass, M.M., Duchowny, C.A., Llabre, M.M. (2009). The Effect of Therapeutic Horseback Riding on Social Functioning in Children with Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(0), 1261-1267.

Biery, M.J., Kauffman, N. (1986). The Effects of Therapeutic Horseback Riding on Balance. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 6(0), 221-229.

Blažević, D., Kolman, M. (2010). *Konjički šport i terapijsko jahanje: Priručnik za voditelje terapijskog jahanja*. Zagreb: Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski konjički savez.

Brajša-Žganec, A., Slunjski, E. (2007). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: Povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnog ponašanja. *Društvena istraživanja*, Vol 16, br.3, 477-496.

Brebrić, Z. (2008). Neke komponente emocionalne inteligencije, školski uspjeh, prosocijalno i agresivno ponašanje učenika u primarnom obrazovanju. *Napredak*, 149(3), 296-311.

Buljubašić Kuzmanović, V. (2009). Kooperativno učenje kao indikator kvalitete odgoja i obrazovanja. *Život i škola*, 21(1), 50-57.

Buljubašić Kuzmanović, V., Botić, T. (2012). Odnos školskog uspjeha i socijalnih vještina kod učenika osnovne škole. *Život i škola*, 27(1), 38-54.

Burušić, J., Tadić, M. (2006). Uloga samopoštovanja u odnosu crta ličnosti i neverbalnih socijalnih vještina. *Društvena istraživanja*, Vol 15, br. 4-5, 753-771.

Cakić, L., Velki, T. (2014). Agresivnost i prihvaćenost u skupini djece predškolske dobi. *Život i škola*, 32(2), 15-25.

- Cherng, R., Liao, H., Leung, H.W.C. (2004). The Effectiveness of Therapeutic Horseback Riding in Children with Spastic Cerebral Palsy. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 21(0), 103-121.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. London i New York: Routledge Falmer.
- Creswell, J.W. (2012). *Educational Research - Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Boston:Pearson.
- DePauw, K.P. (1986). Horseback Riding for Individuals With Disabilities: Programs, Philosophy, and Research. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 3(0), 217-226.
- Đuranović, M. (2013). Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata. *Napredak*, 154(1-2), 31-46.
- Ghorban, H., Sedigheh, R.D., Marzieh, G., Yaghoob, G. (2013). Effectiveness of Therapeutic Horseback Riding on Social Skills of Children with Autism Spectrum Disorder in Shiraz, Iran. *Journal od Educationand Learning*, Vol 2, br.3, 79-84.
- Grgić, N., Babić Babić Čikeš, A., Ručević, S. (2014). Emocionalna inteligencija, agresivno i prosocijalno ponašanje učenika rane adolescentske dobi. *Život i škola*, 32(2), 43-60.
- Hardy, J.C. (2011). Therapeutic Riding and Its Effect on Self-Esteem Education Masters. *Preuzeto s:*
http://fisherpub.sjfc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1067&context=education_ETD_masters (02.05.2015).
- Horvatić, J. (2004). Emocionalna inteligencija u adolescenata s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol 40, br.2, 193-200.
- Hošek, A., Lučić, Z., Radaković, S. (1991). Prilog proučavanju utjecaja prilika u obitelji na razvoj nekih osobina ličnosti. *Defektologija*, Vol 27, br.1, 189-199.
- Igrić, Lj., Cvitković, D., Wagner Jakab, A. (2009). Djeca s treškoćama učenja u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol 45, br.1, 31-38.
- Išmiragić, A., Išmiragić A., Hukić, Đ. (2010). Roditelji-odgajatelji djece s teškoćama u razvoju. *Metodički obzori 9*, Vol 5(1), 9-18.

- Itković, Z., Boras, S. (2003). Terapijsko jahanje i rehabilitacijske znanosti. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol 39, br.1, 73-82.
- James, A., James, A. (2008). *Key Concepts in Childhood Studies*. London: Sage.
- JenkoMiholić, S., Horvat, V. (2014). Terapijsko jahanje-kineziološka aktivnost i sadržaj za djecu, učenike i mladež s teškoćama u razvoju i ponašanju te za osobe s invaliditetom. *Preuzeto s: http://www.hrks.hr/skole/23_ljetna_skola/325-328-Jenko.pdf* (02.05.2015).
- Karamatić Brčić, M. (2012). Implementacija i provedba inkluzivnog odgoja i obrazovanja u sustavu redovnih škola. *Magistra Iadertina*, 7(7), 101-109.
- Katz, L.G., McClellan, D.E. (1997). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije: Uloga odgajateljica i učiteljica*. Zagreb: Educa.
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kostelnik, M.J., Onaga, E., Rohde, B., Whiren, A. (2004). *Djeca s posebnim potrebama*. Zagreb: Educa.
- Kranželić, V., Bašić, J. (2008). Socijalna kompetencija i ponašanje djece predškolske dobi kao osnova preventivnim programima-razlika po spolu. *Kriminologija i socijalna integracija*, Vol 16, br.2, 11-14.
- Kuhar, M. (2010). Parental authority in adolescent-parents relationships. *Društvena istraživanja*, Vol 19, br. 6, 953-971.
- Lukeš Vuković, J., Vuković, A., Ikonić, M. (2008). Važnost studije slučaja u procesu formuliranja strategije industrijskih poslovnih sustava. *Engineering Review*, 28(1), 85-91.
- Markić, I. (2010). Socijalna komunikacija među učenicima. *Pedagogijska istraživanja*, 7(2), 307-317.
- Markuš, M. (2010). Socijalna kompetentnost-jedna od ključnih kompetencija. *Napredak*, 151(3-4), 432-444.
- Mikas, D., Roudi, B. (2012). Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. *Paediatrica Croatica*, 56(1), 207-214.

Miller, J., Tech, V., Alston, A.J. (2004). Therapeutic Riding: An Educational Tool for Children With Disabilities as Viewed by Parents. *Journal of Southern Agricultural Education Research*, Vol 54, br.1, 113-123.

Mužić, V. (1999). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.

Mužić, V. (2004). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.

Puzić, S., Baranović, B., Doolan, K. (2011). Školska klima i sukobi u školi. *Sociologija i prostor*, 191(3), 335-358.

Peko, A., Munjiza, E. (2007). Utjecaj volontera na prosocijalno ponašanje u multietničkim zajednicama. *Pedagoški istraživanja*, 4(1), 101-117.

Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, Vol 11, br.2-3, 239-263.

Sekulić-Majurec, A. (1997). Integracija kao pretpostavka uspješnije socijalizacije djece i mladeži s teškoćama u razvoju: očekivanja, postignuća, perspektive. *Društvena istraživanja*, Vol 6, br. 4-5, 537-550.

Sekulić-Majurec, A. (1988). *Djeca s teškoćama u razvoju u vrtići i školi*. Zagreb: Školska knjiga.

Šimić Šašić, S. (2011). Interakcija nastavnik-učenik: Teorije i mjerenje. *Psihološki teme*, 20(2), 133-260.

Šušnjara, S. (2008). Odnos prema djeci s posebnim potrebama. *Školski vjesnik*, 57(3-4), 321-337.

Šaban, N., Kosinac, Z. (2014). Jahanje kao metoda izbora u rehabilitaciji djece s poteškoćama u razvoju i posturalnim problemima. *Preuzeto s: http://www.hrks.hr/skole/23_ljetna_skola/434-440-saban.pdf (10.05.2015.)*

Takšić, V., Mohorić, T., Munjas, R. (2006). Emocionalna inteligencija: teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom. *Društvena istraživanja*, Vol 15, br. 4-5, 729-752.

Terpstra, J.E., Tamura, R. (2008). Effective Social Interaction Strategies for Inclusive Settings. *Early Childhood Education Journal*, 35(0), 405-411.

Valjan Vukić, V. (2009). Obitelj i škola-temeljni čimbenici socijalizacije. *Magistra Iadertina*, 4(4), 172-178.

Vlah, N., Tatalović Vorkapić, S. (2011). Suradnja s roditeljima u predškolskoj ustanovi: analiza pojedinačnih aspekata. *Napredak*, 152(1), 61-73.

Wagner Jakab, A. (2008). Obitelj- sustav dinamičnih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol 44, br.2, 119-128.

Wiley, A. (2010). HorseTherapy: A Life ChangingTreatment. *Prezeto s: <https://www.nshss.org/media/1434/wiley.pdf>*(10.05.2015.)

Zuliani, Đ., Juričić, I. (2012). Socijalizacija djeteta s mentalnom retardacijom u predškolskoj ustanovi. *Metodički obzori*, 7(1), 17-30.

ŽicRalić, A., Ljubas, M. (2013). Prihvaćenost i prijateljstvo djece i mladih s teškoćama u razvoju. *Društvena istraživanja*, Vol 22, br.3, 435-453.

Žižak, A. (2003). Konceptualni aspekti učenja socijalnih vještina. *Kriminologija i socijalna integracija*, 11(2), 107-115.

11. Prilozi

Prilog 1. Suglasnost roditelja za sudjelovanje djece ispitanika u istraživanju

SUGLASNOST ZA SUDJELOVANJEM U ISTRAŽIVANJU

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

UTJECAJ TERAPIJSKOG JAHANJA NA SOCIJALIZACIJU DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Istraživač: Anita Đuretić

Kontakt; e-mail: anitaa1903@gmail.com

Cilj /svrha istraživanja je ispitati kako terapijsko jahanje utječe na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju. Ispitivanje će biti provedeno na uzorku od ____ djece s teškoćama u razvoju (____ djevojčica i ____ dječaka) kroz promatranje djece u procesu terapijskog jahanja te kroz polustrukturirani intervju s djecom te stručnim suradnicima. Predviđeno je da ovo istraživanje započne tijekom svibnja 2015.godine i završi do kraja lipnja 2015.godine. Istraživanje će se provoditi u udruzi za terapijsko, rekreacijsko i sportsko jahanje *Mogu* u Osijeku.

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno te se svatko od ispitanika može slobodno i bez ikakvih posljedica povući u bilo koje vrijeme bez navođenja razloga. Identitet svakog ispitanika će biti zaštićen, a prikupljeni podaci će se koristiti isključivo u svrhu pisanja diplomskog rada.

Potvrđujem da sam pročitao/pročitala obavijest vezanu uz gore navedeno istraživanje te u skladu s navedenim dajem svoj pristanak da moje dijete (ime i prezime djeteta) _____ sudjeluje u istraživanju.

Datum: _____ mjesto: _____

Ime i prezime roditelja:

_____

INTERVJU S VODITELJICOM TERAPIJSKOG JAHANJA

DATUM: _____

ZANIMANJE ISPITANIKA: _____

MJESTO RAZGOVORA: _____

Socijalni odnosi djeteta:

1. Kako je dječak/djevojčica reagirao/la na prvi kontakt sa životinjom, a kako reagira sada na uspostavljanje kontakta sa životinjom?
2. Kakav je bio odnos dječaka/djevojčice prema životinji i kako se taj odnos razvijao tijekom terapije?
3. Kako se dječak/djevojčica brine o životinji te koliko su se mijenjale njegove/njene obaveze u udruzi s obzirom na vrijeme koje je proveo/la u procesu terapije?
4. Kako dječak/djevojčica reagira na drugu djecu u udruzi?
5. Koliko se promijenio način uspostavljanja odnosa s drugom djecom u udruzi na početku terapije pa dosada?
6. Kako je utjecalo terapijsko jahanje i odnos prema životinji na sklapanje prijateljstava s drugom djecom?
7. Uspostavlja li dječak/djevojčica na lak način pozitivne odnose s drugom djecom i s Vama, kao njegovom/njenom voditeljicom?
8. Kako je dječak/djevojčica uspostavljao/la početne kontakte s Vama, a koliko se Vaš odnos s dječakom/djevojčicom promijenio tijekom terapijskog jahanja?.

Verbalna i neverbalna komunikacija djeteta:

1. Možete li objasniti i ukratko opisati osnovnu komunikaciju dječaka/djevojčice prema životinji?
2. Potiče li proces usavršavanja vještine jahanja dječaka/djevojčicu na razgovor te povećava li njegov/njen interes za vanjski svijet?
3. Kako se razvijala sposobnost i spremnost dječaka/djevojčice na fizičko približavanje drugoj djeci, životinji i Vama?
4. Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u razvoju neverbalne komunikacije?
5. Komunicira li dijete različitim gestama, mimikom i slično s Vama i majkom?

Emocionalna inteligencija djeteta:

1. Kako dječak/djevojčica prihvaća terapijsko jahanje?
2. Očituje li se kod dječaka/djevojčice nesigurnost, opterećenje ili razigranost i motiviranost?
3. Pomaže li terapijsko jahanje u prevladavanju njegovih/njenih strahova i stresa?
4. Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u podizanju svijesti dječaka/djevojčice o vlastitom tijelu i mogućnostima?
5. Koliko je dječak/djevojčica spreman/na i sklon/a izražavati svoje osjećaje pred drugima te koliko se to promijenilo tijekom terapijskog jahanja?

Prilog 3. Pitanja za intervju s roditeljem ispitanika

INTERVJU S RODITELJEM

DATUM: _____

MJESTO RAZGOVORA: _____

Socijalni odnosi djeteta:

6. Kako je dječak/djevojčica reagirao/la na prvi kontakt sa životinjom, a kako reagira sada na uspostavljanje kontakta sa životinjom?
7. Kakav je bio njegov/njen odnos prema životinji i kako se taj odnos razvijao tijekom terapije?
8. Kako je dječak/djevojčica u početku reagirao/la na kontakt s drugom djecom i kako mu/joj je terapijsko jahanje pomoglo u tome?
9. Kako je utjecalo terapijsko jahanje i odnos prema životinji na sklapanje prijateljstava s drugom djecom?
10. Ima li dječak/djevojčica mnogo prijatelja i provodi li često vrijeme s njima?
11. Koliko i kako se promijenio odnos i komunikacija dječaka/djevojčice prema Vama i ocu s obzirom na sudjelovanje u terapijskom jahanju?
12. Kako je terapijsko jahanje utjecalo na prihvaćanje autoriteta odraslih osoba te na njegove/njene reakcije prema postavljenim obiteljskim pravilima?
13. Da li je odnos prema konju i provođenje vremena u udruzi utjecalo na ovisnost, odnosno neovisnost dječaka/djevojčice u odnosu prema Vama, kao roditeljima?

14. Budući da je dječak/djevojčica u vrtiću, možete li mi opisati na koji način uči kod kuće?
15. Smatrate li da je terapijsko jahanje utjecalo na izvršavanje obaveza i zadaća?
16. Ukoliko smatrate da je utjecalo, molim Vas opišite ukratko na koji način?.

Verbalna i neverbalna komunikacija djeteta:

1. Možete li objasniti i ukratko opisati neverbalnu komunikaciju dječaka/djevojčice?
2. Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u razvoju neverbalne komunikacije dječaka/djevojčice?
3. Komunicira li dječak/djevojčica različitim gestama, mimikom s Vama, drugom djecom i odraslima?

Emocionalna inteligencija djeteta:

1. Kako je dječak/djevojčica na početku prihvaćao/la terapijsko jahanje?
2. Očituje li se kod dječaka/djevojčice nesigurnost, opterećenje ili razigranost i motiviranost?
3. Pomaže li terapijsko jahanje u prevladavanju njegovih/njenih strahova i stresa?
4. Pomaže li terapijsko jahanje i odnos s konjem u podizanju svijesti dječaka/djevojčice o vlastitom tijelu i mogućnostima?
5. Koliko je dječak/djevojčica spreman/na i sklon/a izražavati svoje osjećaje pred drugima te koliko se to promijenilo tijekom terapijskog jahanja?